

DOSSIER CKV

praktijkervaringen met CKV op het vmbo

2

Colofon

De uitgave van het Dossier CKV is mede mogelijk gemaakt door de Projectgroep Cultuur en school van het ministerie van OCenW.

Auteurs

De Kunstconnectie

Hans Landsman

Cultuurnetwerk Nederland

Rinske Brand

SLO

Hans van Bommel

Astrid Rass

Ariadne Urlus

Maaïke de Jong

Eeke Wervers

Eindredactie en projectcoördinatie

Eeke Wervers, SLO

Fotografie

Rogier Veldman, Utrecht

Ontwerp en productie

Troost communicatie, Utrecht

Druk

Libertas Grafische Communicatie, Bunnik

© SLO september 2003

Dossier CKV is gebaseerd op de ervaringen van consulenten en docenten uit het CKV-netwerk. Een aantal van hen willen we hierbij met name noemen, vanwege hun speciale bijdrage aan het project en aan deze publicatie.

Consulenten: Jennet Sintenie, Lummie Fokkema, Hubert Leeman, Herma Roos en

Docenten: Laetitia Barteljik, Marisca Brinkmann, Bas van Damme, Peter van Gelder, Hans Geijtenbeek,

Corrie Sjoukema, Marja van Westervoerde, Marry Samsom en Frank Goossens.

Voor meer informatie

Eeke Wervers, telefoon (053) 4840 274 of E.Wervers@slo.nl

5

INHOUD

Inleiding 8

1. Wat is CKV voor het vmbo 12

2. Netwerken en culturele verzorgingsstructuur 26

3. Voorbeeldprojecten voor CKV-vmbo 34

4. De culturele instellingen en hun aanbod 54

5. CKV: vaardigheden dankzij kunst en cultuur 60

6. Omgaan met vmbo'ers 70

7. Een website voor het vmbo-onderwijs 78

Bijlagen:

Methodes CKV 88

Website-adressen 90

Adreslijst 91

8

INLEIDING

Dossier CKV bevat de weerslag van ervaringen met CKV op het vmbo gedurende de afgelopen jaren. Ervaringen met het examenprogramma en de methodiek, met de samenwerking tussen school, instelling voor kunsteducatie en culturele instelling, met

kunst en cultuur voor jongeren. Ervaringen van consulenten en medewerkers van culturele instellingen, van leerlingen, docenten en schoolleiders.

Dossier CKV bevat vooral praktijkervaringen. CKV is nog volop in ontwikkeling. Het examenprogramma staat vast, er zijn 40 uren beschikbaar en er is een methodiek die over het algemeen goed bevalt. Maar de invulling van CKV varieert van school tot school en van instelling tot instelling. In deze publicatie wordt een overzicht gegeven van de mogelijkheden met vmbo-leerlingen voor culturele instellingen. Het is beslist geen beschrijving van hoe het zou moeten, maar eerder een overzicht van opties, van voorbeelden hoe het zou kunnen. De hoofdstukken bevatten waar mogelijk tips en voorbeelden direct uit de praktijk.

Dossier CKV is met recht een dossier: een verzameling van informatie over en ervaring met de ontwikkeling van een nieuw vak, geschreven door verschillende auteurs die allen nauw bij CKV betrokken zijn geweest.

In het eerste hoofdstuk worden de inhoud en de organisatie van het vak CKV toegelicht. Het gaat daarbij voor een deel om informatie die vanuit het ministerie is vastgesteld, en voor een deel over de ervaringen met de methodiek. Belangrijk kenmerk van de methodiek is het stappenplan dat voor CKV is ontwikkeld. Dit stappenplan vormt de basis voor een aantal hoofdstukken en is ook uitgangspunt voor de formats, die beschreven staan in hoofdstuk 3.

Hoofdstuk twee bevat informatie over de rol van culturele instellingen, zowel instellingen voor kunsteducatie als culturele instellingen. Met name de rol van consulenten komt hier aan bod, evenals de door hen (in samenwerking met scholen en culturele instellingen) ontwikkelde projecten. Het hoofdstuk bevat algemene richtlijnen voor het opzetten van en samenwerken in een netwerk.

De ontwikkelde projecten, 28 in totaal, staan genoemd in hoofdstuk drie. Van deze projecten zijn er tien uitgewerkt, om een indruk te geven hoe instellingen en scholen aan de projecten hebben gewerkt. Voor de volledige en uitgebreide beschrijvingen wordt verwezen naar de website.

Hoofdstuk vier beschrijft mogelijkheden, maar ook valkuilen voor culturele instellingen bij het ontwikkelen van materiaal bij hun aanbod. Is elke instelling en elk aanbod geschikt voor het vmbo? Een opiniërend hoofdstuk gebaseerd op de inbreng tijdens regionale informatiebijeenkomsten.

In hoofdstuk vijf wordt het deel van het CKV-programma toegelicht, waarin leerlingen verschillende vaardigheden oefenen. De kennismaking met kunst en cultuur staat bij CKV centraal, maar spelenderwijs leren leerlingen allerlei vaardigheden en maken kennis met opleidingen en beroepen op het gebied van kunst en cultuur. Culturele instellingen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Voor medewerkers van culturele instellingen die weinig ervaring hebben met vmboleerlingen, volgen in hoofdstuk zes praktische tips. Met behulp van deze tips kunnen

medewerkers van instellingen een bezoek door vmbo'ers aan hun instelling (beter) voorbereiden, en de tips kunnen als basis dienen bij het ontwikkelen van educatief materiaal.

In het laatste hoofdstuk tenslotte wordt beschreven hoe een website van een culturele instelling gebruiksvriendelijk gemaakt kan worden voor docenten en leerlingen.

Daarnaast bevat dit hoofdstuk richtlijnen voor het ontwikkelen van een website met educatieve doeleinden.

In een aantal van de hoofdstukken wordt soms verwezen naar het project CKV-vmbo en naar pilotprojecten of pilotscholen. Het betreft hier verwijzingen naar twee projecten van SLO die in opdracht van de Projectgroep Cultuur en school van het ministerie van OCenW zijn uitgevoerd. Tijdens het eerste project zijn door docenten en leerlingen van zestien vmbo-scholen het examenprogramma en de methodiek ontwikkeld. In het kader van het tweede project is door zes van die zestien scholen het programma verder verfijnd en zijn in samenwerking met zes steunfunctie-instellingen en verschillende culturele instellingen voorbeeldprojecten ontwikkeld. Dit tweede project is uitgevoerd in samenwerking met De Kunstconnectie en Cultuurnetwerk Nederland.

Wanneer u naar aanleiding van Dossier CKV vragen of opmerkingen hebt, neemt u dan vooral contact met ons op.

Eeke Wervers
Projectcoördinator

12

1. WAT IS CKV VOOR HET VMBO?

Eeke Wervers

Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven wat Culturele en kunstzinnige vorming (CKV)¹ op het vmbo inhoudt: wat is de inhoud, wat doen leerlingen en wat doen de docenten, hoe wordt CKV in de meeste gevallen op school aangepakt. De voorbeelden in de kaders hebben als doel een beeld te schetsen van de invulling die op een aantal scholen aan CKV wordt gegeven.

Met deze informatie kunnen medewerkers van culturele instellingen kijken naar hun aanbod om te beoordelen of aanbod en informatie daarover geschikt zijn voor leerlingen, afkomstig van het vmbo.

CKV VERPLICHT

Vanaf augustus 2003 is CKV een verplicht vak voor alle leerlingen van het vmbo. Culturele instellingen kunnen vanaf deze datum een grote groep leerlingen verwachten voor hun culturele activiteiten.

De ontwikkeling van CKV voor het vmbo heeft te maken met het succes van CKV 1. Vmbo'ers zouden ook, of misschien wel juist, kennis moeten maken met de wereld van kunst en cultuur. In 1998 is besloten dat het vak CKV een plaats zou krijgen in het nieuwe vmbo. De Projectgroep Cultuur en School (OCenW) gaf SLO de opdracht een examenprogramma te ontwikkelen, geschikt voor vmbo-leerlingen. Dat resulteerde in praktijkgericht onderwijs: ervaren en beleven staan centraal. Randvoorwaarde was dat er maar 40 uur beschikbaar is voor CKV-vmbo. Voor vwo zijn 200 uur en voor havo 120 uur beschikbaar.

SLO startte een pilotproject met zestien vmbo-scholen. Tijdens dit tweejarige project is er naast het examenprogramma een methodiek ontwikkeld, waarvan een stappenplan een belangrijk kenmerk is.

Doel van CKV is dat leerlingen kennis maken met hun culturele omgeving en zelfstandig een keuze leren maken uit het culturele aanbod. Horizonverruiming is daarbij het uitgangspunt: leerlingen maken kennis met voor hen nieuwe vormen van kunst en cultuur. Binnen de voor CKV ontwikkelde methodiek zijn leerlingen zelf actief, ze werken zelfstandig en in kleine groepjes. Vier culturele activiteiten en het kunstdossier vormen de kern van CKV-vmbo en zijn het uitgangspunt voor het schoolexamen. Scholen zijn vrij CKV in het 3e of 4e leerjaar te geven, maar meestal wordt gekozen voor het 3e jaar.

¹ Onder CKV verstaan we in deze publicatie CKV voor het vmbo. Voor havo/vwo spreken we over CKV 1 en/of CKV 2,3.

13

Vmbo staat voor Voorbereidend Middelbaar Beroeps Onderwijs. Na twee jaar basisvorming kiezen de leerlingen voor een sector in de bovenbouw: Techniek, Zorg & Welzijn, Economie of Landbouw. In de derde en vierde klas volgen ze -naast de algemene vakken- veel beroepsvoorbereidende vakken voor hun sector, en ze lopen stage. Na hun examen gaan ze werken of stromen door naar het mbo. Er zijn vier niveaus waarop leerlingen lessen kunnen volgen. Het hoogste niveau is vergelijkbaar met de vroegere mavo, de twee laagste niveaus met het vbo. Een relatief groot deel van de leerlingen is vmbo'er: ca. 60% van de leerlingen zit op het vmbo, 40% op havo/vwo.

CKV wordt meestal in de derde klas gegeven, soms in het vierde jaar. Deze leerlingen hebben dus al gekozen voor een bepaald type beroepsopleiding.

OPBOUW VAN HET VMBO

3e en 4e leerjaar

ingedeeld naar niveau (leerweg)
leerlingen kiezen voor een sector (bijv. techniek)

Theoretische leerweg

- Techniek
- Zorg & Welzijn
- Economie
- Landbouw

basisvorming

leerjaar 1 en 2, voor alle sectoren gelijk
aangepast aan het niveau van de leerlingen

KUNSTVAKKEN 1

CKV is het examenonderdeel van Kunstvakken 1. Kunstvakken 1 bestaat uit de basisvorming (klas 1 en 2) waar de leerlingen tekenen, handvaardigheid en/of muziek krijgen.

Dans of drama kan ook. Daarna volgt dan CKV in de derde of vierde klas.

Kunstvakken 1 is voor alle leerlingen van het vmbo verplicht. Voor Kunstvakken 1 staat 320 uur op het rooster, 280 uur voor de kunstvakken in de basisvorming en 40 uur voor CKV. CKV is een examenonderdeel en moet in het derde of vierde leerjaar worden gegeven. CKV wordt afgesloten met een schoolexamen en moet 'naar behoren' worden afgesloten.

EXAMENPROGRAMMA

Kunstvakken 1 bestaat uit 280 uur voor de basisvorming. Voor de basisvorming zijn kerndoelen geformuleerd en de docent beoordeelt de leerlingen met een cijfer op het rapport.

Voor CKV staat 40 uur gereserveerd in het derde en/of vierde leerjaar (een examenjaar), waarbij de leerlingen werken aan eindtermen (eindtermen zijn beschreven voor alle vakken op het vmbo):

BasisBeroepsgerichte

leerweg

- Techniek
- Zorg & Welzijn
- Economie
- Landbouw

KaderBeroepsgerichte

leerweg

- Techniek
- Zorg & Welzijn
- Economie
- Landbouw

Gemengde leerweg

- Techniek
- Zorg & Welzijn
- Economie
- Landbouw

14

EINDTERMEN CKV

1. Oriëntatie op leren en werken

De leerling kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en een aantal opleidingen en beroepen noemen, waarbij kunst en cultuur een rol spelen. Verder kan de leerling het aanbod aan kunst en cultuur in de eigen regio benoemen en aangeven wat de invloed is van ICT op deze branche. Tenslotte kan de leerling aangeven welke mogelijkheden hij zelf ziet voor een studie, beroep of vrijetijdsbesteding op het terrein van kunst en cultuur.

2. Basisvaardigheden

Bij CKV werkt de leerling aan een aantal vaardigheden: het raadplegen van bronnen en het selecteren van informatie, waarbij bijvoorbeeld de computer wordt gebruikt. De leerling kan een eenvoudige planning maken en bewaken en evalueren. De leerling leert samenwerken in groepjes en kritiek geven en ontvangen. De leerling kan alleen of samen met anderen een presentatie verzorgen.

3. Culturele activiteiten

De leerlingen ondernemen vier culturele activiteiten, bij voorkeur verdeeld over de disciplines beeldende kunst, dans, drama en muziek.

De leerling kan zelf een keuze maken uit het culturele aanbod.

4. Reflectie en kunstdossier

De leerling heeft een kunstdossier samengesteld in woord, beeld, geluid en/of beweging, waarin hij verslag doet van de voorbereiding van en deelname aan culturele activiteiten. In een gesprek, werkstuk of presentatie doet de leerling verslag van zijn ervaringen en waardering.

METHODIEK

Binnen de voor CKV ontwikkelde methodiek staat de zelfstandig werkende leerling centraal. Daarmee verandert de rol van de docent. De docent geeft minder klassikaal les en is vaker de begeleider die de leerlingen ondersteunt bij alle stappen die ze moeten nemen: het kiezen van culturele activiteiten, het voorbereiden en uitvoeren hiervan, het verslag doen en het afronden en presenteren.

Om de leerling zo zelfstandig mogelijk te laten werken is het CKV-stappenplan ontwikkeld. Dit stappenplan bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Wat is kunst en cultuur Het formuleren van een definitie voor kunst en cultuur
2. Kunst in kaart Het in kaart brengen van de lokale of regionale culturele omgeving
3. Kiezen voor kunst Keuze en onderzoek kunstdiscipline
4. Onderzoek Voorbereiding activiteit
5. Op pad Het ondernemen van een culturele activiteit (in totaal vier)
6. Kunstdossier en reflectie Verslag activiteiten en eigen mening
7. Presentatie Reflectie, afronding CKV en schoolexamen

Stap 3 t/m 5 worden vier keer herhaald, zodat leerlingen vier activiteiten ondernemen.

15

Een toelichting op de stappen:

Stap 1. Wat is kunst en wat is cultuur

het formuleren van een definitie voor kunst en cultuur

Bij CKV kiezen leerlingen zoveel mogelijk zelf activiteiten op het gebied van kunst en cultuur. Maar ook de docent kan klassikale activiteiten kiezen, die de leerlingen gaan ondernemen. Om die keuze te kunnen maken, moet duidelijk zijn wat er allemaal onder kunst en cultuur kan worden verstaan. Hiervoor kunnen leerlingen en docent samen hun definitie formuleren. Dat gebeurt meestal op school tijdens de introductielessen op het vak.

Uitgangspunt kunnen bestaande definities uit Van Dale zijn:

- kunst is het creatief en origineel tot uiting of voorstelling brengen van gedachten of gevoelens op vaak ontroerende of schokkende wijze;
- kunst is wat door mensen is gemaakt, in tegenstelling met de natuur of het natuurlijke.

Voorbeelden van cultuurdefinities:

- cultuur is de beschavingstoestand met betrekking tot een bepaald volk, een bepaalde tijd, bijvoorbeeld de westerse cultuur of primitieve culturen;
- cultuur omvat het geheel van manifestaties van kunst, ontspanning en vermaak.

Veel vmbo-docenten formuleren de definitie van kunst en cultuur behoorlijk ruim. Op deze manier zijn -naast de algemeen erkende voorbeelden op het gebied van beeldende kunst, dans, theater en muziek- ook voorbeelden van niet-westerse kunst en cultuur, jongerencultuur en cultureel erfgoed geschikt voor een activiteit bij CKV.

De belevingswereld van de leerling is daarbij een belangrijk uitgangspunt. Leerlingen kunnen starten met activiteiten die aansluiten bij waar ze al mee bezig zijn, bijvoorbeeld muziek of dans. Of kiezen voor activiteiten die passen bij hun beroepsopleiding, tuinarchitectuur bij Landbouw of modevormgeving bij Zorg & Welzijn.

Van daaruit maken ze vervolgens kennis met nieuwe vormen van kunst en cultuur.

Wat een leerling al weet en kan is dan het uitgangspunt voor de CKV-activiteiten. Zo

kan een leerling terecht komen bij een grafisch ontwerper, een muziekstudio of dansschool, maar ook in theater, concertzaal of museum.

¹⁶

Een paar voorbeelden voor definities door leerlingen:

Kunst ...

is ook cultuur, maar kunst maakt de cultuur extra mooi. Kunst kan je een nieuwe kijk geven op dingen. Over kunst kan je van mening verschillen, er zijn heel veel soorten dus je kan zelf kiezen wat je mooi vindt.

is emotie.

is alle dingen waarbij je creatief moet zijn.

wordt altijd door mensen gemaakt. Kunst geeft je een nieuwe kijk op dingen die knap gemaakt zijn, extra mooi zijn of goed bedacht zijn.

is niet echt.

is een schilderij of een standbeeld of gebruik waar je niet meteen de betekenis/reden van weet.

En cultuur is ...

alles wat mensen maken en doen.

Mensen doen veel andere dingen, dus wij hebben ook veel verschillende culturen.

Leefgewoontes, auto's, gebouwen, dat heeft allemaal met cultuur te maken.

Hollandse groenten, kaas, gierigheid, molens, klompen, de boeren, eten.

de gewoontes van een volk en de verschillende geloofsovertuigingen.

De verschillende kunststijlen van een volk.

gebouwen en voorwerpen, kathedralen, boeken, monumenten en ruïnes.

eetcultuur, feestdagen, kleding, haardracht, uitgaan, opvoeding, religie.

beschaving.

de manier waarop mensen leven, hun gevoelens en gebruiken, godsdienst en eetgewoontes.

wat je met je geboorte meekrijgt.

De definities zijn het uitgangspunt voor de culturele activiteiten van de leerlingen.

Vervolgens kan iedere docent en school bepalen of de keuze geheel aan de leerlingen

is, of een leerling kan kiezen uit een aantal geselecteerde activiteiten of deel zal nemen aan collectieve activiteiten.

Leerlingen kunnen heel creatief zijn bij het bedenken van culturele activiteiten. Een goede definitie geeft zowel docent als leerling houvast én ruimte bij het kiezen van die activiteiten.

¹⁷

Stap 2. Kunst in kaart:

het in kaart brengen van de lokale of regionale culturele omgeving

Na het formuleren van de definities brengen de leerlingen in kaart wat er in de directe omgeving aan kunst en cultuur te vinden is. Doel is om een goede indruk te krijgen van alle verschillende mogelijkheden op lokaal en regionaal niveau. Musea, concertzalen, buurthuizen met een cultureel programma, voorbeelden van cultureel erfgoed, individuele kunstenaars, dansscholen, amateurkunst, etc.: afhankelijk van de definitie varieert het aantal vindplaatsen van kunst en cultuur.

Uiteindelijk doel van CKV is dat leerlingen zelf een keuze leren maken uit het culturele aanbod, ook na of buiten school. Een goede inventarisatie helpt bij het maken van die keuze.

Informatie verzamelen over kunst en cultuur gebeurt vanuit school, waarbij de docent de leerlingen begeleidt. Er zijn verschillende mogelijkheden:

- De docent verzamelt allerlei informatiemateriaal over het lokale en regionale aanbod.

Verder zijn er telefoonboeken, gemeentegidsen en de Gouden Gids. Ook kunnen leerlingen zoeken op internet. Leerlingen verzamelen uit de beschikbare informatie voorbeelden en adressen van culturele instellingen. Dit gebeurt allemaal op school.

- Leerlingen verzamelen zelfstandig in groepjes buiten school informatie bij instellingen zoals de bibliotheek, de schouwburg, de VVV of de gemeente. Aanvullend kunnen ze mensen interviewen: docenten of familie/kennissen die werkzaam zijn binnen het gebied van kunst en cultuur.

Voor leerlingen is het dan belangrijk, dat instellingen beschikken over geschikte informatie zoals foldermateriaal.

- In samenwerking met de consulent van de steunfunctie-instelling wordt een ronde langs de culturele instellingen georganiseerd. Leerlingen brengen een bezoek aan een aantal instellingen en maken kennis met de verschillende kunstdisciplines door bijvoorbeeld workshops.

Wanneer leerlingen een keer letterlijk over de drempel zijn geweest, zullen ze dat een volgende keer ook makkelijker doen.

- In overleg met de steunfunctie-instelling worden (op school) workshops georganiseerd. Zo krijgen leerlingen inzicht in de verschillende kunstdisciplines. Een leuke en actieve kennismaking, die motiverend is voor leerlingen.

In de meeste gevallen worden CKV-bonnen ingezet voor het betalen van de activiteiten. De instellingen voor kunsteducatie staan geregistreerd als acceptant van de bonnen.

Voor docenten en leerlingen is het belangrijk dat culturele instellingen beschikken over voor vmbo'ers toegankelijke informatie, zoals foldermateriaal of een website.

18

Wanneer je leerlingen zelf de culturele omgeving in kaart laat brengen, met welke verrassende voorbeelden komen ze dan?

- *de DJ-school in Groningen, die cursussen en optredens verzorgt*
- *het Oudheidskamertje in Pernis*
- *Kuipmuseum*
- *iemand die decors en borden voor kermessen en circussen schildert*
- *interview met Sacha Visser (serie Oppassen)*
- *het Arihove Art Centre (complex van ateliers, kantoren, exporuimte en beeldenpark) in Rotterdam*
- *het Dweilorkest (dat ook een extra dimensie gaf aan de presentatie-avond)*
- *een kunstenaars die sieraden maakt*
- *ontwerpster van bruidsmode (en een presentatie van bruidskleding)*

Stap 3. Kiezen voor kunst

keuze en onderzoek kunstdiscipline

Na het maken van de definitie bij stap 1 en de culturele kaart van de omgeving bij stap 2, kiezen leerlingen (of de docent) voor een discipline. Ze kunnen kiezen uit beeldende kunst (schilderkunst, architectuur, nieuwe media, film, erfgoed, video, grafische vormgeving, beeldhouwkunst, design, etc.) dans, theater en muziek.

Leerlingen gaan informatie verzamelen over die discipline om vervolgens een keuze te maken voor een specifieke activiteit.

Een voorbeeld: leerlingen kiezen voor de discipline muziek. Ze verzamelen informatie over alle optredens en concerten die er in een bepaalde periode zijn, in hun eigen regio of daarbuiten.

Leerlingen kunnen informatie verzamelen in de bibliotheek, op internet en bij culturele instellingen. Daarnaast kunnen ze interviews gaan afnemen met mensen die in de betreffende discipline werkzaam zijn.

Voor een actueel overzicht van het culturele aanbod kijken de leerlingen in kranten of tijdschriften, of op internet bij www.cjp.nl. Ook veel instellingen voor kunsteducatie hebben een overzicht van het actuele aanbod en kunnen leerlingen adviseren bij het kiezen van een activiteit. Deze instellingen publiceren de informatie over het regionale of plaatselijke aanbod vaak in folders of op hun eigen internetsite.

In overleg met de docent kiezen de leerlingen de activiteit die ze willen ondernemen.

Waar en hoe zoeken leerlingen informatie?

- *via websites van culturele instellingen, vaak ook via links naar deze websites*
- *instellingen en/of jongerencentra leveren (op verzoek) maandprogramma's*
- *via bijvoorbeeld de G van galerie en de M van museum in Gouden gids en telefoonboek.*
- *in de Gemeentegids*
- *in Rotterdam komt DIMI: tijdschrift (+website) maandelijks naar school*
- *borden/affiches langs de rondweg*

19

- gesprekken met familie/bekenden
- in een boekje, gemaakt in samenwerking tussen leerlingen en schouwburg, uitgaande van disciplines dans, muziek, theater, cabaret (individuele keuze), en sites (onderzoek) van alle voorstellingen

Stap 4 Onderzoek

de voorbereiding van de activiteit

De leerlingen hebben nu een beeld van de discipline en kunnen kiezen voor een specifieke activiteit. Het onderzoek heeft inmiddels zoveel informatie opgeleverd -over voorstelling of tentoonstelling, data, locatie- dat er genoeg mogelijkheden zullen zijn. Vervolgens gaan ze de gekozen activiteit voorbereiden. Naar aanleiding van die activiteit zoeken ze specifieke informatie: over de muzikanten, over het type muziek, over de plek van het optreden, over de techniek die nodig is voor het optreden, etc. Dit onderzoek kan worden uitgevoerd door middel van het verzamelen van artikelen of recensies, of interviews. Ook kijk- of luisterwijzers helpen leerlingen bij het voorbereiden van de activiteit.

Het onderzoek helpt leerlingen zich zo goed mogelijk voor te bereiden op het bezoek aan voorstelling of tentoonstelling. Waar gaat het over? Wie zijn erbij betrokken? Wat kun je verwachten? Hoe moet je je gedragen?

De docent zal voor een belangrijk deel z'n leerlingen ondersteunen bij dit onderzoek. Soms zal ook een beroep worden gedaan op culturele instellingen, voor informatie over bepaalde onderwerpen.

Veel van de informatie zal te vinden zijn in voorlichtingsmateriaal en websites van de instellingen, gezelschappen of kunstenaars.

Het streven bij CKV is dat leerlingen zoveel mogelijk zelfstandig werken. Maar de ene leerling kan dit beter dan de andere, en op de ene school mag ook meer dan op de andere.

In sommige gevallen zal de docent de activiteit uitkiezen en de voorbereiding met zijn leerlingen klassikaal afhandelen. Soms is er een keuze mogelijk uit een voorselectie van activiteiten. Ook is het mogelijk dat leerlingen geheel vrij zijn in de keuze van de activiteiten en de manier waarop de voorbereiding en het onderzoek plaatsvinden. Docenten die al langer ervaring hebben met CKV, bieden de leerlingen vaak wat meer vrijheid. Het komt ook voor dat leerlingen voor hun eerste activiteit een verplichte klassikale activiteit doen, en per activiteit meer vrijheid wat betreft eigen keuze krijgen.

Stap 5 Op pad

het ondernemen van een culturele activiteit

Leerlingen ondernemen een activiteit op het gebied van beeldende kunst (schilderkunst, architectuur, nieuwe media, film, video, grafische vormgeving, beeldhouwkunst, design, etc.) dans, theater of muziek.

²⁰

Eigenlijk valt over stap 5 niet zoveel te zeggen: de leerlingen zijn op pad! De leerlingen bezoeken of nemen deel aan hun activiteit. Ervaring en beleving staan hierbij centraal.

Soms vallen stap 4 en 5 samen. Bijvoorbeeld wanneer de leerlingen een kunstenaar in zijn atelier bezoeken, een interview afnemen en vervolgens het werk van de kunstenaar bekijken. Of wanneer ze een danser of muzikant interviewen en daarna een repetitie of voorstelling bijwonen.

Zo'n combinatie is voor leerlingen leuk en interessant en levert hen bovendien tijdswinst op. Die tijd kunnen ze dan steken in een andere activiteit, of in hun kunstdossier of presentatie.

Voorbeelden van activiteiten:

- het maken van een horrorfilm. Alle aspecten van het maken van een film komen aan de orde (grime, etc.)

- dans op locatie: de school is toneel (trappen, kasten, wc!)

- een familietoneelstuk, ook opgevoerd in de klas.

- Art Party, ieder jaar weer leuker.

- muziekproject met Rotterdamse componisten en workshops “sample ’en”
- herinrichting van het schoolpein
- striptentoonstelling + striptekenlessen
- presentatie door een fotograaf op school en vervolgens portretten maken van leerlingen
- atelierroute waarbij de leerling zelfstandig in groepjes keuzes maakt uit het aanbod en tijdens het atelierbezoek vragen stelt en rondkijkt

Stap 6. Kunstdossier en reflectie

verslag activiteiten en eigen mening

Leerlingen doen verslag van hun ervaringen in het kunstdossier. In dit dossier kunnen leerlingen alle informatie verzamelen die ze zijn tegengekomen bij hun onderzoek, zoals recensies of pagina’s van internet, toegangsbewijzen, foto’s, etc. Verder bevat het kunstdossier een verslag van de vier culturele activiteiten. Het dossier kan worden uitgebreid met de eigen mening van de leerling (wat vonden ze van de activiteiten en waarom) en ingevulde werkbladen of kijkwijzers.

Sommige CKV-methodes hebben hiervoor werkboeken.

De vorm van het dossier kan door de leerlingen zelf worden bepaald, in overleg met de docent. Leerlingen kunnen kiezen voor een schriftelijk verslag, bijvoorbeeld aan de hand van kijkwijzers, of kiezen voor een andere manier, bijvoorbeeld een serie foto’s, een website of een videoband. Dat laatste geldt met name voor de eigen mening, een beeld zegt vaak meer dan tekst.

De reflectie (wat vond je ervan, wat heb je geleerd) is aan de hand van het kunstdossier en kan schriftelijk. Informatiever en motiverender is een gesprek of presentatie.

Reflectie heeft betrekking op de ervaring en de waardering van de leerlingen. Een

21

presentatie geeft leerlingen veel ruimte om op beeldende wijze, of met gebruik van muziek en/of beweging, te laten zien wat zij hebben ervaren en wat hun mening is.

Voorbeelden van werkvormen voor reflectie:

- (bord-) discussie in de klas
- architect uitgenodigd in de les en besproken waarom het politiebureau ‘anders’ had moeten
- individueel gesprek met leerling of klein groepje leerlingen: doorvragen n.a.v. kunstdossier
- tentoonstelling van collages van bewerkte foto’s van de activiteit
- ‘videotheek’
- na afloop van de activiteit krijgen de leerlingen ±3 lessuren om gezamenlijk groepsdossiers samen te stellen. Ze nemen dan materiaal mee (ook uitgetypte teksten). Op school mogen ze nog van de mediatheek gebruikmaken voor informatie en verslaggeving
- presentatieronde door leerlingen met dans, PowerPoint, video, modeshow/dans, djembé

Stap 7. Presentatie

reflectie, de afronding van CKV en het schoolexamen

CKV kan worden afgesloten met een presentatie. Leerlingen presenteren hun ervaringen aan hun klasgenoten, eventueel ook aan leerlingen van andere klassen, docenten en/of ouders.

Een presentatie heeft als voordeel dat de leerlingen toewerken naar een einddoel, wat vaak een stimulerende werking heeft op de kwaliteit van die presentatie. Bovendien krijgen alle leerlingen in de klas door de presentaties een beeld van de hele reikwijdte van kunst en cultuur.

Leerlingen kunnen de resultaten ook aan de docent of de klas presenteren, als onderdeel van het schoolexamen.

Het kunstdossier en de presentatie samen geven vaak genoeg informatie voor de beoordeling. Maar een kort gesprek met individuele leerlingen of groepjes kan veel aanvullende informatie geven.

Voorbeelden van bijzondere eindpresentaties:

- première-avond van alle gemaakte videofilms, met feest na. Alle ouders zijn welkom.
- een groep leerlingen heeft zelf een lied gemaakt voor een gebouw

- *i.s.m. Uiterlijke Verzorging: een modeshow (vakoverstijgend)*
- *kunst & cultuurschool (de hele school leeft door de eindpresentaties)*
- *PowerPoint-presentatie, korte (5 min.) video-impressie van circusbezoek*
- *tijdens een presentatie-avond volgen ouders een workshop djembé. Ouders kunnen op actieve wijze kennismaken met CKV.*
- *eindpresentatie in de plaatselijke schouwburg*

22

Schoolexamen

CKV wordt afgerond met een schoolexamen en moet 'naar behoren' worden afgesloten. Een schoolexamen betekent dat de school, in de meeste gevallen de CKV-docent, bepaalt op welke manier CKV wordt afgerond en waar de leerlingen aan moeten voldoen. Voor het schoolexamen moet de leerling kunnen aangeven:

- hoe hij zich heeft georiënteerd op studie en beroep;
- aan welke vaardigheden hij heeft gewerkt;
- kunnen aantonen dat hij vier culturele activiteiten heeft ondernomen;
- zijn interpretatie (inhoud van de activiteiten) en waardering (eigen mening) kunnen weergeven.

De docent bepaalt meestal de vorm van het schoolexamen. Vaak is dit een combinatie van verslagen in het Kunstdossier, gesprekken en presentaties.

Randvoorwaarden

CKV is een vak dat door de aanpak vaak anders is dan andere schoolvakken, en daarvoor zijn randvoorwaarden nodig. Die randvoorwaarden, met name faciliteiten, zijn de succesfactoren voor een goede invoering en verdere ontwikkeling van het vak. Omdat leerlingen zoveel mogelijk zelfstandig werken en voor een deel buiten de school actief zijn, verdienen aspecten als lesrooster, financiën en de communicatie rond het vak speciale aandacht.

Voor CKV staan 40 uren op de lessentabel, die in het derde of vierde leerjaar kunnen worden gegeven. Meestal worden die uren in het derde leerjaar gegeven, als éénuursvak (1 x 50 minuten per week) of als blokkuur (100 minuten per week). Een lesuur aan het einde van de schooldag of gecombineerd met een pauze, geeft wat extra speelruimte. Voor culturele instellingen is het handig om te weten hoeveel tijd leerlingen ter beschikking hebben voor een bezoek aan de instelling. Makkelijk is het natuurlijk wanneer leerlingen in hun eigen tijd naar voorstelling of tentoonstelling gaan; dan hoeven zij geen rekening te houden met het rooster op school.

Op veel scholen is één docent contactpersoon, zowel binnen de school als voor de culturele instellingen. Deze kunst- of cultuurcoördinator is onder andere belast met het organiseren en begeleiden van activiteiten op het vmbo.

Deze contactpersoon is een goede ingang op de school en kan een belangrijke inhoudelijke bijdrage leveren bij het uittesten van materiaal of tijdens netwerkbijeenkomsten.

Veel CKV-docenten doen -tijdens verschillende stappen van CKV- een beroep op ondersteuning door consultants van een instelling voor kunsteducatie (steunfunctie). Vaak zijn deze consultants gespecialiseerd in een bepaald gebied, bijvoorbeeld audiovisuele vormgeving, dans of drama. Verder kent de consultant het actuele regionale of lokale aanbod op het gebied van kunst en cultuur en kan adviseren bij de keuze van voor vmbo'ers geschikte activiteiten.

De steunfunctie beschikt vaak over een groot adressenbestand van culturele instellingen en individuele personen die actief zijn op het gebied van kunst en cultuur.

23

Bij de uitvoering kan de consultant docent en leerling adviseren of assisteren bij het organiseren van workshops, het kiezen van activiteiten, het voorbereiden en uitvoeren van de presentatie, etc.

Het is van belang tijdig contact op te nemen met de consultant over mogelijkheden en eventuele kosten.

CKV-BONNEN

Scholen bekostigen CKV vaak uit een eigen budget (voor bijvoorbeeld de inrichting van lokalen en reiskosten) en uit de CKV-bonnen (de culturele activiteiten). Iedere

leerling ontvangt een CKV-pas en bonnen op naam. De CKV-pas geeft korting op culturele activiteiten en met de bonnen kunnen kaartjes voor voorstelling e.d. worden betaald. Ook diensten van de steunfunctie kunnen met de bonnen betaald worden en de consulent kan bemiddelen als tussenpersoon met bijvoorbeeld kunstenaars. De CKV-bonnen zijn nadrukkelijk bedoeld voor de leerlingen en voor culturele activiteiten in het kader van CKV. Wel kan de school bepalen welk deel van de bonnen voor collectieve activiteiten in of buiten school besteed wordt.

De stichting CJP verzorgt de distributie van de CKV-bonnen en doet daarnaast ook onderzoek naar de besteding van de bonnen. De afgelopen jaren konden naast havo en vwo-scholen ook vmbo-scholen bonnen aanvragen. Nog niet alle vmbo-scholen hebben van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Nu vanaf komend schooljaar CKV vmbo een verplicht vak is, worden er in het najaar van 2003 ook aan alle vmbo-leerlingen bonnen uitgedeeld.

Elke vmbo-leerling ontvangt –net als havo en vwo-leerlingen- b 22,70 aan bonnen en kan met deze bonnen de culturele activiteiten betalen bij, op dit moment, 1100 culturele instellingen.

Uit het jaarlijkse onderzoek naar de besteding van de bonnen blijkt dat nog steeds veel bonnen, en dus geld (1,7 miljoen), blijft liggen.

Naar aanleiding van ervaringen met de bonnen introduceert en stimuleert CJP met ingang van dit schooljaar het 'kaartje-plusconcept'. Dit betekent dat er meer met bonnen kan worden betaald dan alleen de toegangsprijs. Een culturele organisatie kan, voor culturele activiteiten met een educatief onderdeel, een totaalprijs maken waar bijvoorbeeld niet alleen de toegangsprijs, maar ook ontwikkelkosten of zelfs kosten voor vervoer in doorberekend zijn.

Bij SLO is de videoband *Kunst en cultuur op school, CKV voor het vmbo* te bestellen, gemaakt met medewerking van de pilotscholen en instellingen uit het CKV-project. Op deze band wordt in ca. 7 minuten het stappenplan van CKV op een toegankelijke manier voor leerlingen gepresenteerd.

Voor ouders en docenten/consulenten bevat de band een algemene introductie in een 12 minuten durend fragment waarin betrokkenen bij CKV aan het woord komen. SLO (053) 484 03 05, AN nummer 7.735.8340, Kosten b 19.50.

26

2. NETWERKEN EN CULTURELE VERZORGINGSSTRUCTUUR

Hans Landsman

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de bijdrage vanuit de steunfunctie kunsteducatie beschreven en de bijdrage van consulenten aan de pilot CKV-vmbo. Tevens wordt de waarde van een goede communicatie en samenwerkingsstructuur op basis van regionale en lokale netwerken aangegeven. Elders in deze uitgave vindt u in verschillende hoofdstukken aanvullende informatie en praktijkvoorbeelden.

Met deze informatie worden medewerkers van culturele instellingen en van instellingen voor de kunsten gestimuleerd om onderling contacten te leggen. Doel is om samen de dialoog aan te gaan met het onderwijs, de docenten en de leerlingen.

Voorwaarde hierbij is een klimaat van wederzijds vertrouwen en gelijkwaardigheid tussen de instellingen om te komen tot een goede samenwerking- en overlegstructuur. Afhankelijk van de mogelijkheden in eigen regionale en lokale situatie zal hieraan vorm gegeven kunnen worden.

CONSULENTEN EN DE STEUNFUNCTIE KUNSTEDUCATIE

In de zes pilots CKV-vmbo werkten docenten en consulenten samen in de ontwikkeling en uitvoering van 28 voorbeeldprojecten. Deze projecten zijn door de betrokken consulenten beschreven aan de hand van speciaal hiervoor gemaakte formats. Een tiental van deze projecten zijn in hoofdstuk 3 in deze publicatie opgenomen.

De participerende instellingen en de betrokken consultants in relatie tot de voorbeeldprojecten zijn:

- Lummy Fokkema Keunstwurk te Leeuwarden, met het verzorgingsgebied Friesland
- Hubert Leeman Scoop te Middelburg, met het verzorgingsgebied Zeeland
- Liesbeth Bouwhuis en Het Kunstgebouw te Rijswijk, met het verzorgingsgebied André Kok Zuid-Holland (met uitzondering van Rotterdam en Den Haag)
- Hans Hamers Edu-Art te Doetinchem als één van de drie regiokantoren te Gelderland voor het verzorgingsgebied Oost-Gelderland
- Herma Roos Koorenhuis te Den Haag
- Jennet Sintenie Kreater te Haarlem met als verzorgingsgebied de regio rond Haarlem als één van de zes regio's te Noord-Holland (met uitzondering van Amsterdam)

De consultants hebben de contacten met de participerende scholen verder uitgebouwd. Voor zover nog niet eerder gebeurd zijn de culturele omgevingen in kaart gebracht, waarbij nadrukkelijk aandacht gegeven is aan de breedte van het aanbod: cultureel erfgoed, ambachten, toegepaste kunstvormen e.d. De consultants hebben in

27

hun regio, in overleg met de docenten van de scholen en soms ook met de leerlingen een selectie gemaakt van vijf culturele instellingen. Deze zijn, waar nodig begeleid en ondersteund bij het vormgeven van het aanbod voor leerlingen en het ontwikkelen van begeleidende materialen. Tevens zijn de activiteiten opgezet om alle culturele aanbieders in hun omgeving te informeren over CKV-vmbo of om hen actieve bijdragen te laten leveren aan informatiebijeenkomsten voor andere vmbo-scholen in de regio.

In alle provincies is een steunfunctie kunsteducatie georganiseerd en zijn consultants werkzaam. Consultants zijn specialisten met kennis van kunst, cultuur en onderwijs, werkzaam binnen instellingen voor de kunsten, zoals muziekscholen, instellingen voor kunstzinnige vorming en kunsteducatie. Als opleiding hebben zij tenminste een kunstvakopleiding of lerarenopleiding genoten. De consultants hebben binnen instellingen voor de kunsten naast ervaring in coördinerende en leidinggevende functies, werkervaring opgedaan als docent.

Vanuit kennis van kunst en onderwijs, geven zij ondersteuning aan het onderwijs in de organisatie van de kunst- en cultuureducatie. Dit werk wordt aangeduid als steunfunctie kunsteducatie en is gericht op het totale onderwijs van basisschool en voortgezet onderwijs. De ondersteuning varieert van de lespraktijk en projecten tot kennismaking door de leerlingen met kunst en cultuur.

Steeds nadrukkelijker ontwikkelt de functie van consultant zich tot schakel cq intermediair tussen kunst, cultuur en onderwijs.

Deze dienstverlening voor het onderwijs is binnen de instellingen voor de kunsten op verschillende wijze ingericht en is ontwikkeld binnen de kaders van provinciaal of gemeentelijke beleid. Deze kaders zijn ook bepalend voor het werkgebied van de instelling en de verzorgingsstructuur kunst- en cultuureducatie waar een instelling deel vanuit maakt.

De vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag worden als provincie aangemerkt. In deze steden hebben de instellingen te maken met een geïntegreerd provinciaal en gemeentelijk beleid. Er is sprake van een samenhangend beleid tussen steunfunctie en alle activiteiten die voor de verschillende doelgroepen uit de betreffende gemeente worden georganiseerd.

In andere steden en gemeentes hebben de instellingen met beide beleidskaders te maken. Zij vervullen binnen de provinciale verzorgingsstructuur een regionale steunfunctie in samenwerking met de verschillende gemeentes en de plaatselijke kunst- en culturele instellingen.

DE INTERMEDIAIRE FUNCTIE

Instellingen voor de kunsten vervullen, vanuit hun steunfunctietaak steeds nadrukkelijker een centrale rol als intermediair tussen kunst, cultuur en onderwijs. Jaarlijks worden vele voorstellingen, projecten en tentoonstellingen bemiddeld en voor het onderwijs georganiseerd. Ook organiseren instellingen, als start van een schooljaar bijvoorbeeld Kunst“kijk”dagen, Rondjes cultuur of Cultuurtrajecten, waarbij leerlingen ter oriëntatie culturele instellingen en ateliers kunnen bezoeken. Daarnaast zijn plaatselijke instellingen voor het onderwijs interessant als uitvoeringsinstantie van allerlei activiteiten voor leerlingen en docenten. De instellingen voor de kunsten hebben eigen studio's en ateliers. Ervaring met de CKV-pilots toont aan dat leerlingen de instelling weten te vinden. Het is belangrijk dat het aanbod van de kunstinstelling is afgestemd op de vraag van de school en de leerlingen.

Provinciaal, breed georiënteerde instellingen werken voor de uitvoering van activiteiten samen met plaatselijke instellingen en werken gezamenlijk aan de ontwikkeling van projecten. Veelal hebben zij het beheer en de coördinatie voor de afzet van projecten en tentoonstellingen. Zij zetten scholen aan om directe contacten aan te gaan met een plaatselijk instituut.

Verder worden scholen gestimuleerd tot het besteden van de CKV-bonnen, die de scholen jaarlijks binnen het beleidskader 'Cultuur en School' van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCenW) ontvangen via CJP. De instellingen voor de kunsten zijn zoals veel andere culturele instellingen gemachtigd om deze kortingsbonnen te verzilveren. Steeds meer instellingen met een steunfunctie zien het als hun taak om scholen en leerlingen te stimuleren alle kortingsbonnen te besteden. De ervaring opgedaan in de pilots CKV van de afgelopen jaren heeft duidelijk gemaakt dat overleg tussen scholen, kunst- en culturele instellingen en intermediairs een voorwaarde is voor het laten slagen van projecten. Alleen in onderlinge afstemming kunnen succesvolle activiteiten ontwikkeld worden.

NETWERKEN

Lokale netwerken zijn bij uitstek een platform om tot afstemming te komen

Een goede communicatie tussen alle betrokkenen is een voorwaarde voor gezamenlijk realiseren van projecten. De inrichting van een netwerk is in eerste opzet docentgericht. De verantwoordelijke docent heeft binnen een school vanuit zijn/haar taak als cultuurcoördinator behoefte aan afstemming, zowel met het culturele veld als met collega's van andere scholen.

Netwerken zijn belangrijk voor:

- uitwisseling van informatie, aanpak en praktische ervaringen
- versteviging van de positie van het vak CKV binnen de afzonderlijke scholen
- deskundigheidsbevordering van docenten
- onderzoeken en waar mogelijk implementeren van gezamenlijke projecten
- presentatie mogelijkheden culturele instellingen
- het onderhouden van contacten onderling en met de instellingen
- oriëntatie op de jongerencultuur

Afhankelijk van de plaatselijke ontwikkelingen zijn netwerken tot stand gekomen, zowel op initiatief van docenten als consultants. Essentieel hierbij is de betrokkenheid van de schoolleiding. Deze moet vanaf het eerste moment betrokken worden bij de inventarisatie van wensen en het verstrekken van informatie. Hetzelfde geldt voor de instellingen. Een goede samenwerking kan alleen tot stand komen vanuit een geaccepteerd beleid op school en instellingsniveau.

²⁹

De praktijk laat zien dat docenten graag samenwerken met een steunfunctie-instelling om een netwerk in te richten en draaiende te houden.

Een goed ingericht netwerk bestaat, over het algemeen uit een vertegenwoordiging van:

- coördinatoren en docenten CKV
- culturele instellingen en instellingen voor de kunsten
- steunfunctie-instelling, o.a. als intermediair

Tevens kunnen vertegenwoordigd zijn:

- jongeren
- individuele kunstenaars
- private organisaties

Scoop onderhoudt een netwerk van dertien scholen in de provincie Zeeland.

Tenminste tweemaal per jaar vindt een overleg plaats met CKV-docenten en –coördinatoren van de vmbo-scholen. Tenminste eenmaal per jaar is er een gezamenlijk overleg met directies en docenten.

Het instituut stelt voor de vergaderingen de agenda op, verzorgt uitmoderingen en begeleidt de vergaderingen inhoudelijk.

Verder zorgt Scoop voor externe berichtgeving en publiciteit.

In individuele gesprekken inventariseert Scoop de wensen en ervaringen van CKVdocenten op de scholen voor voortgezet onderwijs in Zeeland.

Voor de realisatie van activiteiten vindt op gezette tijden werkoverleg plaats tussen de school en het instituut. Daarnaast is er overleg met (potentiële) partners van buiten de school.

Scoop accepteert CKV-bonnen en is actief in het voorkomen van ‘onderbesteding’.

De ondersteuning van culturele instellingen is op aanvraag en heeft betrekking op de ontwikkeling van lesprojecten die gekoppeld zijn aan hun activiteiten/aanbod en aan de communicatie van hun aanbod naar de scholen.

Ervaringen met de netwerken tonen aan dat de continuïteit van het netwerk gebaat is bij een centraal coördinerende en administratieve zorg. Veelal is de instelling voor de kunsten, vanuit de steunfunctie, de geschikte organisatie om deze rol in te vullen.

Deze instellingen zijn ook gebaat bij een goed ingericht en draaiend netwerk aangezien via dit netwerk de brugfunctie tussen culturele instellingen en scholen goed realiseerbaar is. Zo kan de intermediaire rol stevig worden ingezet.

Culturele instellingen, zoals bibliotheek, museum, kunstuitleen, schouwburg en filmhuis hebben een belang om in het netwerk informatie uit te wisselen over mogelijke activiteiten. Bijvoorbeeld om antwoord te krijgen op de vraag wat een instelling voor school en leerling kan betekenen. In dit verband is direct contact met betrokkenen binnen de school van belang. Culturele instellingen met eigen educatief personeel zullen makkelijker zelfstandig hierin hun weg vinden dan instellingen die niet over educatief personeel beschikken. De instellingen zonder educatief personeel kunnen dan ook veel hebben aan de informatie via het netwerk en de ondersteuning die consultants kunnen bieden in bijvoorbeeld het geschikt maken van bestaand aanbod voor de doelgroep jongeren.

³⁰

Consultanten kunnen culturele instellingen adviseren over:

- het leggen van contact met een school
- het inventariseren van de vraag en wensen van de school
- het type leerling
- het ontwikkelen van activiteiten
- presentatie en promotie
- het organiseren van de activiteiten
- het evalueren van activiteiten
- deelname en participatie aan de netwerken

In Zuid-Holland ontstaan via het inrichten van netwerken brede samenwerkingsverbanden van scholen, lokale- en provinciale instellingen. In een aparte pilot

CKV-vmbo zijn aanbieders en afnemers in regionale platforms samengebracht voor uitwisseling van ervaringen en aanbod. De projectleiding ligt bij Het Kunstgebouw (Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland). Een plaatselijke instelling voor de kunsten coördineert het regionale platform.

Doel van de pilot is het ontwikkelen van nieuwe projecten die door andere scholen ook te gebruiken zijn. Onderdeel is het Cultuurtraject voor alle schooltypen onderbouw voortgezet onderwijs. Het marktgerichte aanbod wordt verzameld en weergegeven in de culturele kaart.

Jaarlijks wordt een Provinciale Kunst en Werkdag georganiseerd, bestemd voor

docenten en managers van instellingen voor de kunsten. Deze dag bestaat uit workshops, een banenmarkt en een Lagerhuisdebat.

31

34

3. VOORBEELDPROJECTEN VOOR CKV-VMBO

Maaïke de Jong

In het kader van het CKV-project zijn 28 projecten ontwikkeld voor vmbo-leerlingen. Consulenten van instellingen voor kunsteducatie hebben, samen met medewerkers van culturele instellingen en docenten, onderwerpen gekozen die geschikt zijn voor het vmbo. Op basis van het stappenplan hebben ze deze projecten bedacht, uitgewerkt, uitgeprobeerd en beschreven. In het kader hieronder staat een overzicht van de projecten die zijn ontwikkeld.

Alle formats met uitgebreide beschrijvingen, praktische informatie en namen van contactpersonen van de projecten zijn te bekijken op <http://vmbo.cultuurenschool.net>.

De projecten zijn op identieke wijze in een format opgenomen, waarbij o.a. het ontwikkeltraject, de voorbereiding en de stappen die de leerlingen moeten nemen,

beschreven zijn. Centraal bij de keuze van de onderwerpen was dat de activiteiten zoveel mogelijk door de leerlingen zelf worden voorbereid, leerlingen in groepjes de activiteit ondernemen en vervolgens de activiteit zelfstandig verwerken.

Van tien projecten staat hieronder een beschrijving, om een indruk te geven van aanpak en mogelijkheden.

Alle projecten zijn bedoeld als voorbeeld en ter inspiratie. De projecten mogen vrij gebruikt worden of toegeschreven worden naar de eigen situatie.

Friesland

Opbouw tentoonstelling Fries museum

Rapworkshop voor de Kunstbende

Samenwerkingsrelatie tussen school en kunstenaarscollectief

4 videolessen op Parnas

Kostuumproject Tryater

Zeeland

De uitwisseling

Hobby in context

Literair cafe

Mode en trend

Workshopdag

Noord-Holland

Alice

Culturele Kaart

VMBO-TV

Bezoek aan een kunstenaar

Spaarnestad Fotoarchief

Gelderland

Beeldenroute plus

De ware Berend van Hackfort

Een kijkje in keuken van het glas-inloodatelier

Van uw reporter

Kies je kunst

Zuid-Holland

Adopteer een VMBO school

Werken in het theater: wat voor jou?

Verander de ruimte: ruimte als kunst

Zorro

Zeefdrukken

Body Art, de kunst van tattooing

De emotietrip

Lichttechniek theater

³⁵

Project 1 en 2 zijn ontwikkeld onder leiding van Lummie Fokkema van Kunstwurk, instelling voor kunsteducatie in Friesland.

1. OPBOUW TENTOONSTELLING FRIES MUSEUM

Fries museum

Het Fries museum te Leeuwarden is een provinciaal museum waar leerlingen van het vmbo en ivbo een kijkje achter de schermen van een expositie mogen nemen.

In overleg met de educatief medewerker van het Fries Museum is een opzet gemaakt van de activiteit. Het gaat om een professionele tentoonstelling.

De leerlingen maken kennis met de kunstenaar, maar ook met de ambachtelijke kant van het opbouwen van een tentoonstelling. Bijzonder is dat ze daadwerkelijk mogen helpen op de werkvloer.

Doel

Het doel van deze activiteit is leerlingen over 'de drempel' van een museum te helpen.

Met behulp van praktische, concrete werkopdrachten die aansluiten bij hun niveau, maken zij kennis met verschillende kanten van het museum.

Leerlingen

Er geldt een maximaal leerlingenaantal van vier. Het is mogelijk de activiteit twee à drie maal per jaar met een groep van vier leerlingen te ondernemen. Deze activiteit is geschikt voor de kader- en basisberoepsgerichte leerweg.

Voor deze activiteit, die twee dagdelen in beslag neemt, hebben de leerlingen een video- of fotocamera nodig.

Vorbereiding

In deze fase vindt overleg plaats tussen de consultant, de educatief medewerker van het museum en de docent. Hierin wordt gesproken over de invulling van het programma.

Voor de leerlingen is het van belang dat er een praktisch gerichte activiteit is, waarbij ze zelf actief zijn. Al werkende krijgen zij ook te maken met een 'echte' kunstenaar en inhoudelijke keuzes, zoals bij de inrichting van de tentoonstelling.

Leerlingen aan het werk

Tijdens deze eerste fase laat de docent de leerlingen brainstormen. Dit kan bijvoorbeeld door ze te laten bedenken wat er allemaal bij een tentoonstelling komt kijken.

Hierna gaan de leerlingen vooronderzoek doen en verzamelen allerhande informatie.

De leerlingen wisselen ideeën uit met kunstenaar en docent.

Leerlingen maken zelfstandig afspraken met de betrokken persoon in het museum.

Tijdens de activiteit werken de leerlingen onder leiding van het technisch personeel.

Door aanwijzingen van de docent en uitleg van de museummedewerkers krijgen ze inzicht in de tentoonstelling. Ze maken foto's en video-opnames en voeren gesprekken met de inrichters van de tentoonstelling. De leerlingen mogen zelf bepalen hoe ze de foto's willen verwerken (presentatie of verslag).

³⁶

Proces en werkzaamheden

De leerlingen maken het proces mee van de inrichting en keuzes die daarbij worden gemaakt. Hierbij gaat het om een combinatie van ambachtelijk werk en kunstzinnige keuzes., de keuzes worden niet door de leerlingen gemaakt.

De leerlingen worden ingezet voor allerhande klussen. Dit kan variëren van krullenjongen (opruimen, schoonhouden, vasthouden van panelen, sjouwwerk) tot het mee bespreken van knelpunten. Soms mogen de leerlingen zelf kunstwerken in elkaar zetten, op aanwijzing van de kunstenaar.

Verslaglegging

De leerlingen maken naast een verslag van hun ervaringen en werkzaamheden ook een kort inhoudelijk verslag van de tentoonstelling die is opgebouwd. Daartoe bekijken ze de tentoonstelling zoals die uiteindelijk geworden is.

Vaardigheden en stappenplan

Er is gezocht naar een activiteit waarin de leerlingen actief zijn op de werkvloer. In deze situatie hebben de leerlingen algemene vaardigheden zoals communiceren (afspraken maken, afspraken nakomen, uitvoeren van praktische opdrachten) nodig om succesvol te functioneren.

De leerlingen werken volgens een bepaald werkschema. Ze moeten taken verdelen, een presentatie maken, kortom: bij deze opdracht komen ze alle onderdelen uit het stappenplan CKV tegen.

Beroepskeuze, kunst en ambacht, gevestigde cultuur

Kennismaking met technische en inhoudelijke kanten van tentoonstellingsbouw, en met uitvoerend kunstenaars. De praktische taken die de leerlingen krijgen (opbouw van de tentoonstelling) sluiten nauw aan bij hun belangstelling.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

Een gesprek dat nodig was om de activiteit vorm te geven en de technici bereid te vinden om de praktische begeleiding op zich te nemen. Hierbij waren alle betrokkenen aanwezig.

2. Uitvoering activiteit

De directe begeleiding is in handen van een technisch medewerker van het museum. De educatief medewerker heeft de leerlingen vooraf uitgelegd waar de tentoonstelling over ging en waar hij uit bestond. De docent volgde de leerlingen op school. Elke les werd de voortgang besproken en werd er gewerkt aan het verslag.

Websites

www.Friesmuseum.nl

www.Keunstwurk.nl

37

2. RAPWORKSHOP VOOR DE KUNSTBENDE

Kunstbende

De Kunstbende is een projectorganisatie, die werkzaam is in heel Nederland. Het doel van de Kunstbende is: jongeren in contact te brengen met kunst en cultuur.

Elk jaar is er dan ook 'de Kunstbende', een groot evenement met allerlei optredens. Jongeren kunnen zelf meedoen door een eigen inzending te bedenken en te maken. Dit kan variëren van een muziekstuk tot een grandioze modeshow.

Doel

In dit project is het de bedoeling dat leerlingen kennismaken met presentatievormen en met de Kunstbende. Tevens is het idee van de Kunstbende om leerlingen te stimuleren en activeren zelf een act te maken voor de Kunstbende. Dit naar aanleiding van de workshop.

Leerlingen

Deze activiteit vindt binnen- en buitenschools plaats. Het leerlingenaantal dat mee kan doen ligt rond de 15. Het project, dat iets meer dan een uur in beslag neemt, is geschikt voor leerlingen van alle leerwegen.

Vorbereiding

Vanuit de Kunstbende wordt een workshop aangeboden. Het idee om leerlingen hierbij te activeren om zelf mee te doen aan de Kunstbende sprak een docente erg aan.

Vandaar dat werd besloten om een groep van 15 leerlingen in te schrijven en het traject van de Kunstbende te introduceren in de school.

Leerlingen aan het werk

De leerlingen krijgen een actieve werkvorm aangeboden door een professionele rapper. Deze workshop kan gezien worden als een opwarming. Leerlingen kunnen inspiratie opdoen om vervolgens zelf hun eigen act voor de Kunstbende te maken.

Na deze workshop zijn twee groepen leerlingen zelf een act gaan maken. Deze groepjes hebben uiteindelijk meegedaan aan de selectieronde van de Kunstbende.

Verslaglegging

De leerlingen die niet meededen aan de acts moesten van de workshop een presentatie maken. Deze leerlingen hebben tijdens het optreden opnames gemaakt met video- of fotocamera. Aan de hand van de opnames deden ze verslag van hun ervaringen.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

Er moet worden ingeschreven (na overleg met de docent) op de workshop.

2. Uitvoering activiteit

Het uitvoeren van de workshop kost iets meer dan een uur. De leerlingen doen mee aan de acts en moeten aanwezig zijn bij de Kunstbende.

Website

www.dekunstbende.nl

³⁸

Project 3 en 4 zijn ontwikkeld onder leiding van Hubert Leeman van Scoop, instelling voor kunsteducatie in Zeeland.

3.DE UITWISSELING

De activiteit

De leerlingen ontvangen een groep leerlingen van een school elders in het land. Ze verzorgen met en voor de bezoekende leerlingen een bezoek aan een culturele locatie, waarbij iemand van die locatie door de leerlingen wordt geïnterviewd.

Belangrijk in de uitwisseling zijn het vertellen over de eigen cultuur en omgeving, vergelijking en uitwisseling van meningen. Uitwisseling vindt plaats tussen Middelburg en Amsterdam.

Doel

Leerlingen leren hun culturele omgeving te verkennen. Tevens leren ze op een goede manier hoe ze moeten samenwerken, presenteren en omgaan met medeleerlingen.

Leerlingen

Deze activiteit is gerealiseerd met 17 leerlingen van de theoretische leerweg.

De activiteit vindt zowel binnen- en buitenschools plaats. Voor de activiteit zijn video- en filmcamera's nodig. Het project neemt vier dagen (1 uur per week) in beslag.

Vorbereiding

Met de bezoekende school heeft de CKV-docent van tevoren goed contact gehad, zodat er kennis is over elkaars school(cultuur), leerlingen en mogelijkheden voor de activiteit. Daardoor wordt ook de waarde van de activiteit voor de bezoekende school duidelijk.

De leerlingen bereiden zich voor door in de CKV-les ideeën voor excursiedoelen te bespreken. De docent en de consulent hebben vooraf een lijstje met suggesties opgesteld.

De leerlingen bespreken deze suggesties en vullen deze aan met eigen ideeën.

Uiteindelijk worden door de docent en de leerlingen samen een lijst van onderwerpen opgesteld.

Leerlingen aan het werk

Per groepje krijgen de leerlingen e-mail adressen van de bezoekende leerlingen.

Via e-mail lichten zij de bezoekende leerlingen voor over de inhoud van het onderwerp dat zij hebben uitgekozen. De bezoekende leerlingen bedenken vragen aan de personen die ze op de gekozen locaties zullen ontmoeten. De docenten van beide scholen begeleiden.

De leerlingen vormen werkgroepjes van 2 of 3 personen en werken elk het onderwerp van hun keuze uit. De bedoeling is dat ze zelfstandig of met elkaar, afspraken maken voor het bezoek aan de gekozen locatie.

Hiervoor krijgen ze van de docent een richtlijn mee, een zogenaamde 'afsprakenkaart' en een 'vragenkaart'.

³⁹

Verslaglegging

De leerlingen gebruiken informatie uit eigen onderzoek en materiaal dat door de docent is aangeleverd voor het verslag. Voor het verslag heeft elk groepje de beschikking over een videocamera. De opnamen (de interviews) worden achter elkaar gemonteerd en dienen als presentatie voor elkaar en voor de overige leerlingen.

Vaardigheden en stappenplan

Werken volgens een stappenplan wordt gedaan door te zorgen voor alle benodigde

gegevens, zoals adressen en telefoonnummers, van de te bezoeken locaties. De leerlingen kunnen zo de activiteit (informatie verzamelen, voorbereiden bezoek, afspraak interview) uitvoeren.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

De organisatie vereist een goede afstemming tussen de docenten van de beide scholen die bij de uitwisseling betrokken zijn. De praktische organisatie en begeleiding van de reis nemen enige tijd in beslag.

De kosten ter plaatse blijven beperkt tot kleine bedragen of zijn nihil. Er zijn kosten voor de videoapparatuur, tapes en filmpjes.

De rol van de steunfunctie-instelling ligt in het begeleiden van de docent bij de hiervoor genoemde aandachtspunten.

De te bezoeken instellingen moeten bereid zijn ruimte te bieden aan jongeren en hun vragen, en niet een standaard excursie programma uit de kast trekken. Het werken met scholieren vereist van de instellingen enige flexibiliteit.

Het gaat om ca. 5-6 verschillende locaties/adressen; voor het bezoek/interview dient ca. 15-20 minuten te worden gereserveerd.

2. Uitvoering activiteit

Een goede instructie van de leerlingen zodat ze echt zelfstandig kunnen werken is erg belangrijk.

Leerlingen van beide scholen hebben een uiteenlopende belangstelling en (culturele) achtergrond. Dit kan een goed verloop van de activiteit in de weg staan en dient daarom in het voortraject goed te worden onderzocht. De steunfunctie-instelling en de docent overleggen hier over.

40

4. HOBBY IN CONTEXT

Doel

De leerlingen leren hun eigen leefsfeer te bepalen ten opzichte van het 'decor': gebouwen, monumenten of bepaalde plekken in de stad.

Tevens leren ze hoe ze op een goede manier kunnen samenwerken en presenteren.

Leerlingen

Bij dit project zijn ongeveer 50 leerlingen actief geweest. De leerlingen werken samen in kleine groepjes van 2 à 3 personen. Voor de activiteit is video- en fotomateriaal nodig. Het project neemt 3 tot vier werken in beslag (bij 1 uur per week).

Vorbereiding

Tijdens overleg tussen de docent, consultant en gastdocent/kunstenaar is de vormgeving en organisatie van de activiteit ontstaan: een fotografisch zelfportret.

Leerlingen aan het werk

De leerlingen bereiden zich voor met een introductie van hun eigen docent, een stadswandeling, door het zien van voorbeelden en het raadplegen van bronnen om ideeën op te doen.

Tevens wordt er een voorbereiding voor het zelfportret getroffen. De leerlingen bedenken hoe ze zichzelf in beeld willen brengen, en waar.

Elke leerling geeft aan welke hobby hij/zij heeft. Er wordt onderzocht op welke manier deze hobby of vrijetijdsbesteding gerelateerd kan worden aan een voorbeeld van kunst of cultuur.

Verslaglegging

De leerlingen maken een serie persoonlijke foto's. Deze worden door de kunstenaar of via de culturele instelling in een bepaalde volgorde gemonteerd. Uit deze montage wordt een videofilm samengesteld die leerlingen kunnen laten zien als presentatie voor medeleerlingen.

Vaardigheden en stappenplan

De leerlingen doorlopen het stappenplan: onderzoek, ondernemen van de activiteit en verslag en presentatie.

Kunst en ambacht, jongerencultuur en gevestigde cultuur

De relatie met kunst en ambacht komt tot uitdrukking doordat de leerlingen een eigen

hobby als vertrekpunt te nemen, een link leggen met architectuur en door het bezig zijn met het medium fotografie. De relatie tussen jongerencultuur en gevestigde cultuur komt tot uitdrukking in de verschillende keuzes die leerlingen maken, die variëren van monument tot skatebaan.

De werkwijze is voor de leerlingen interessant, omdat hun eigen leefwereld vertrekpunt is. Ze geven met behulp van aansprekende presentatiemiddelen de activiteit zelf vorm (video en fotografie).

41

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

De contacten vooraf tussen kunstenaar(s) en school zijn van groot belang. Het kunsteducatiecentrum speelt hierin een belangrijke rol.

Beschikbaarheid van camera's, filmpjes en videoapparatuur en deskundigheid op het gebied van montage en afwerking is een aandachtspunt.

Het is van belang om vooraf te bepalen hoeveel leerlingen maximaal aan de activiteit kunnen deelnemen, in verband met de beschikbare apparatuur en financiële middelen.

2. Uitvoering activiteit

Het werken met digitale camera's is erg leuk, maar de apparaten zijn kwetsbaar in verband met schade. Indien er geen apparatuur voorhanden is op school of in de instelling, dan dient rekening gehouden te worden met kosten ten behoeve van de videoregistratie/montage.

42

Project 5, 6 en 7 zijn ontwikkeld onder leiding van Jennet Sintenie van Kreater, instelling voor kunsteducatie in Noord Holland.

5. ALICE

Stadsschouwburg Haarlem en de Toneelschuur

De theatervoorstelling Alice vond plaats in de Haarlemse stadsschouwburg en werd geproduceerd door de Toneelschuur en de Stadsschouwburg. Dit betekende dat tussen twee podia werd samengewerkt, wat op zich bijzonder is.

Het verhaal van 'Alice in Wonderland' wordt op verschillende manieren belicht; bij het vak Nederlands, in dansworkshops op school, tijdens het bezoek van een voorstelling en een ontmoeting met de theatermaker.

Doel

Leerlingen maken kennis met theater in al zijn facetten.

Leerlingen

Deze activiteit is geschikt voor leerlingen van de theoretische- en kaderberoepsgerichte leerweg. Voor deze activiteit is een informatiemap en lesbrieven en een foto- of videocamera nodig. Er zijn twee verschillende programma's.

Programma A duurt 4 uur, programma B 5 uur. Er hebben 51 leerlingen deelgenomen aan deze activiteit.

Voorbereiding

De stadsschouwburg is de uitdaging aangegaan om een activiteit te ontwikkelen voor vmbo-leerlingen. Duidelijke stappen en verantwoordelijkheden hebben ertoe geleid dat de schouwburg meer grip kreeg op het vak CKV, de verwachtingen van de school en ook op de leerlingen.

Proces en werkzaamheden

Voorafgaand aan de voorstelling werd het decor gebouwd, er werd gerepeteerd en de mensen van de techniek waren aanwezig. Dit alles bood een goede mogelijkheid om vmbo'ers te laten kennismaken met de diverse aspecten van een voorstelling.

Een zelfstandig bezoek door de leerlingen zou te hoog gegrepen zijn, vandaar dat gezocht is naar voorbereidende activiteiten. De CKV docent heeft overleg gevoerd met de sectie Nederlands, die de literaire kant van het verhaal op zich zou kunnen nemen.

De consultant van Kreater heeft met een dramadocente een workshop theater voorbereid en de stadsschouwburg heeft de eerste contacten met Rieks Swarte, de maker en regisseur, gelegd.

In de sectie Nederlands is het verhaal van 'Alice in Wonderland' uitgebreid behandeld.

Het project bood daarnaast twee keuzemogelijkheden voor de leerlingen:
Programma A bestond uit twee klassikale theaterlessen en een bezoek aan de voorstelling.
Programma B bestond uit twee klassikale theaterlessen, groepsgewijze voorbereiding op de voorstelling door middel van een informatiemap, een ontmoeting met Riëks Swarte op de werkvloer en een bezoek aan de voorstelling.

43

Leerlingen aan het werk

In de theaterlessen kregen de leerlingen een algemene les over het theater en een specifiekere les over deze voorstelling en het werk van Riëks Swarte.

Leerlingen die hierna naar de voorstelling gingen hebben daarover een ‘kijkverslag’ gemaakt (programma A).

De leerlingen die Riëks Swarte wilden gaan bezoeken hebben zich uitgebreider voor kunnen bereiden door middel van het lezen van een, speciaal voor dit project samengestelde, lesmap. Daarnaast moesten zij ook vragen opstellen voor het interview en zich voorbereiden op het maken van een videoverslag van de ontmoeting (programma B).

Door de theaterles en de ontmoeting kregen de leerlingen een goed inzicht in het creatieve en ambachtelijke proces dat vooraf gaat aan zo’n voorstelling.

Tijdens de theaterles is aandacht besteed aan theater maken in het algemeen. Riëks Swarte ging hierop door naar aanleiding van zijn voorstelling. Maar ook werd aandacht besteed aan beroepen als de belichter, de grimeur, de decorbouwer, de toneelmeester etc.

Verslaglegging

De leerlingen die voor programma A hebben gekozen, hebben een kijkverslag gemaakt. Degene die meededen aan programma B hebben een videoverslag gemaakt van de ontmoeting.

Evaluatie van het project

De voorstelling is mede door de vormgeving, het (bekende) verhaal en de manier van spelen zeer toegankelijk voor de vmbo-leerling. Dit bleek onder andere uit het feit dat enkele leerlingen twee keer geweest zijn, en anderen vriendjes meegenomen hebben. Mede door de professionaliteit en ervaring van Riëks Swarte, de voorbereiding van de theaterdocent en de inzet van de schouwburg mag het project op zowel educatief en artistiek als op ‘opvoedend gebied’ succesvol genoemd worden.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

Aan de schouwburg is een eenmalige projectsubsidie van **b** 900,- verleend.

2. Uitvoering activiteit

De uitvoering van de programma’s vond plaats tijdens de CKV-lessen.

De begeleiding vanuit school en het theater was goed geregeld. De docente is na afloop van de voorstelling met de leerlingen uit eten geweest om er een extra speciale avond van te maken.

Websites

www.kreater.nl

www.detoneelschuur.nl

www.theater.nl

44

6. CULTURELE KAART

Dit project is voortgekomen uit de samenwerking van verschillende kunstinstellingen en scholen uit Haarlem. Om de toch vaak wat kleine culturele kaart van de leerlingen te vergroten, is gekozen voor een ‘inspiratielijst’ waaruit de leerlingen zelf een onderwerp kunnen kiezen.

De activiteit bestaat uit het maken van een filmpje over een kunstenaar of instelling waarin de leerlingen geïnteresseerd zijn.

Doel

Het verlagen van de drempel van een kunstzinnige instelling/kunstenaar voor leerlingen.

Leerlingen krijgen inzicht in hoe een grote hoeveelheid informatie op een effectieve manier op video in beeld gebracht kan worden.

Leerlingen

Deze activiteit is voor alle leerlingen van het vmbo geschikt. Voor deze activiteit hebben de leerlingen een videocamera nodig. De activiteit duurt per groepje ongeveer 3 à 4 uur.

Leerlingen aan het werk

Tijdens het CKV-overleg is een lijst samengesteld met allerlei activiteiten. Deze lijst wordt de 'inspiratielijst' genoemd.

De leerlingen moeten een keuze maken uit deze lijst. Hierbij kunnen ze in de Gouden Gids, via internet of op een andere manier zoeken naar de contactpersoon of instelling. Met deze instelling of persoon moet een afspraak gemaakt worden.

Bij deze instelling of kunstenaar gaan de leerlingen een korte documentaire maken.

Doordat de filmpjes kort en krachtig moeten zijn, worden leerlingen verplicht na te denken over de essentie van het bezoek/de instelling.

Stappenplan

De structuur van het project is eigenlijk een stappenplan. De leerlingen zoeken binnen een bepaalde discipline een instelling, maken hier een afspraak mee, bereiden een interview voor en nemen dit af. Ook gaan ze in op het werk van de kunstenaar.

Al de stappen moeten voor het uiteindelijke filmpje doorlopen worden.

Verslaglegging

Het verslag dat de leerlingen maken is het filmpje zelf. Voor de presentatie worden de filmpjes (van alle scholen) door Kreater op één band gezet, waardoor er niet alleen een klassikale presentatie is maar ook een regionale. Jongeren kunnen zien wat er in Haarlem gebeurt of te halen valt op het gebied van kunst en cultuur.

Daarnaast kan deze video dienen als informatieband voor instellingen, de volgende lichten CKV'ers of kunstenaars die meer willen weten over het vak of de leerlingen.

Website

www.kreater.nl

45

7. VMBO-TV

Haarlem 105

Haarlem 105 is een lokale omroep.

Uit de ervaringen van de afgelopen jaren is gebleken dat veel leerlingen de videocamera grijpen om hun activiteit te presenteren. Dit willen ze graag aan iedereen kunnen tonen. Leerlingen willen meer weten over hoe het werkt als je een filmpje voor een bepaalde uitzending (doel en doelgroep) maakt.

Haarlem 105 heeft hierop ingespeeld en een traject ontwikkeld waarin de leerlingen stap voor stap een goede korte film, geschikt voor uitzending, kunnen maken.

De onderwerpen zijn vrij binnen het algemene thema Haarlem.

Doel

Leerlingen maken een korte film, geschikt voor de lokale televisie.

Samenwerken, plannen en organiseren zijn aspecten die hierbij komen kijken.

Leerlingen

Deze activiteit is geschikt voor alle leerwegen. Er wordt gewerkt in groepjes van 4 à 5 personen. Voor deze activiteit is per groepje een videocamera nodig. De benodigde tijd is afhankelijk van de opnames, maar duurt gemiddeld 2 uur.

Voorbereiding

In de klas worden de leerlingen door de docent voorbereid en begeleid. Kreater heeft daartoe voor de CKV-docenten een Videoworkshop gegeven, waarin ze op een simpele en goed overdraagbare manier geleerd hebben hoe een korte film gemaakt kan worden.

De leerlingen bereiden zich voor met de docent, zowel technisch als inhoudelijk.

In kleine groepjes kiezen de leerlingen een onderwerp en maken ze een conceptvoorstel.

Dit wordt met Haarlem 105 besproken.

Leerlingen aan het werk

De leerlingen nemen zelf contact op met de omroep en maken ook zelf de benodigde vervolgsafspraken. Er wordt ze uitgelegd hoe ze het filmpje kunnen maken en aan welke eisen het moet voldoen. Ze moeten vooraf een formulier invullen met inhoud,

meewerkende leerlingen, enzovoorts.

Vervolgens gaan ze in groepjes aan de slag om het filmpje te maken. Ze leveren de filmpjes (op afspraak) zelf af en krijgen dan een rondleiding door de organisatie en de studio's. De filmpjes worden meerdere keren uitgezonden.

Verslaglegging

De verslaglegging van de activiteit kan door middel van het bundelen van het idee en het conceptvoorstel, aangevuld met eigen ervaringen.

De presentatie is de uitzending van het filmpje op de televisie.

Vaardigheden en stappenplan

Het moeten raadplegen van bronnen hangt sterk af van het gekozen onderwerp.

⁴⁶

Het maken van films valt of staat niet alleen met het gekozen onderwerp, maar is ook sterk afhankelijk van een goede planning, evaluatie en samenwerking. Hoeveel tijd en investering dit de leerlingen kost is deels afhankelijk van het onderwerp van de filmpjes.

Een voorbeeld

Het eerste filmpje ging over 11 september 2001. Hiervoor hebben de leerlingen interviews gehouden met mensen op straat en docenten van school en zijn ze naar diverse herdenkingsbijeenkomsten geweest.

Om de leerlingen te stimuleren 'eens verder te kijken' dan alleen hun eigen belevingswereld zou het voor het vak CKV goed zijn wanneer er andere instellingen bij betrokken worden. Deze zouden ieder voor zich aan de hand van een korte opdracht de leerlingen in hun instelling kunnen laten filmen. Hiermee wordt een extra verbinding naar kunst en cultuur gelegd.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

Het maken van een korte interessante film is voor veel leerlingen moeilijk. Om de activiteit niet te omvangrijk te maken is ervoor gekozen de docenten een workshop video aan te bieden, in plaats van een gastdocent in de klas.

Het grootste knelpunt is apparatuur. Als scholen zelf al iets in huis hebben, is het vaak een oude camera. Montageapparatuur is er bijna nooit.

De flexibiliteit van de instelling is een must. De zender draait voornamelijk op vrijwilligers, gemotiveerde mensen die de aandacht leuk vinden. De leerlingen kunnen bij het station in en uit lopen, er is altijd iemand aanwezig. Zodra ze binnenkomen staan ze meteen voor het glas van de radiostudio, waar ze ook rustig even mogen rondkijken.

2. Uitvoering activiteit

De voorbereiding in de klas dient goed te zijn. De leerlingen moeten enige sturing krijgen om ze doelgericht aan het werk te zetten. Het verdelen van de taken is hierbij belangrijk.

Daarnaast dienen ze de camera te kunnen gebruiken.

Websites

www.kreater.nl

www.haarlem105.nl

⁴⁷

Project 8 en 9 zijn ontwikkeld onder leiding van Hans Hamers van EDU-ART Gelderland, instelling voor kunsteducatie in Gelderland.

8.BEELDENROUTE PLUS

Doel

Leerlingen leren anders kijken naar kunst. Ze leren beelden in een bredere context te beschouwen.

Leerlingen

De activiteit is geschikt voor alle leerlingen van het vmbo. Voor deze activiteit is geen specifiek leerlingenaantal vastgesteld. Voor de activiteit, die 3 à 4 uur duurt, hebben de leerlingen fotocamera's nodig.

Voorbereiding

Leerlingen rijden vaak langs het huis van John Brandsen, waar enorme beelden in de tuin staan. John is beeldend kunstenaar en heeft zijn atelier en werkplaats aan huis.

Hij werkt veel met toevallig aanwezige materialen.

In overleg met de CKV-coördinator van de school wordt bekeken of iets met dit gegeven gedaan kan worden. Er volgen twee gesprekken met kunstenaar en consulent.

Hierin wordt door de consulent de bedoeling van het CKV- project toegelicht. Tevens wordt een concept voor de activiteit ontwikkeld. Dit gebeurt i.s.m. met de VVV.

De leerlingen maken zelf een afspraak met de beeldend kunstenaar.

Voorafgaand aan het atelierbezoek kunnen zij over de website van John Brandsen surfen. Met behulp van de informatie op deze site gaan zij onderzoeksvragen formuleren.

Proces en werkzaamheden

De leerlingen bezoeken het atelier van John Brandsen. Hij vertelt en laat zien waar hij zijn inspiratie vandaan haalt, zoals zijn keuze voor een bepaald materiaal, de relatie beeld - omgeving - ruimte en de functie van het beeld. De leerlingen kunnen zelf met klei en mallen aan de slag. Met deze ervaring in het achterhoofd gaan de leerlingen op pad. De beeldenroute leidt hen langs een aantal beelden van diverse kunstenaars in en rond Vorden.

Doordat de leerlingen eerst naar het atelier gaan, gaan ze op een andere manier naar beelden kijken: 'Welk materiaal is er gebruikt, hoe voelt dat aan, past de vorm bij de omgeving waar het beeld geplaatst is?' Door hen zelf na te laten denken over een beeld voor de beeldenroute, zullen zij 'het beeld' in een bredere context moeten beschouwen: het proces van locatie kiezen, beeld maken, beeld presenteren.

Leerlingen aan het werk

Tijdens het bezoek aan het atelier gaan de leerlingen ook zelf aan de slag, met een door John Brandsen gegeven opdracht. Het is de bedoeling dat de leerlingen iets ervaren van het proces dat de kunstenaar doormaakt voor er een kunstproduct tot

48

stand gekomen is. Met de producten van kunstenaars worden de leerlingen geconfronteerd als ze de route volgen.

Om ze bewuster te laten kijken en zichzelf de vraag te laten stellen wat ze van een beeld vinden, hebben ze als opdracht meegekregen: 'Welk beeld zou je uit de route willen verwijderen en wat voor beeld zou je daarvoor in de plaats willen zetten?' De leerlingen nemen een fototoestel mee om deze plek goed in beeld te brengen.

Stappenplan

De leerlingen maken vooraf een plan van aanpak, waarin de verschillende stappen uit het stappenplan aan bod komen.

Verslaglegging

De leerlingen maken een verslag naar eigen idee, bijvoorbeeld over het eigen ontwerp.

Tijdens de presentatie op school kunnen de volgende aspecten aan de orde komen: waarom wil je dát beeld op die plek vervangen, keuze voor de plek, wat was de inspiratiebron, het materiaalgebruik, de functie van het beeld, enzovoorts.

Gevestigde cultuur, kunst en ambacht

John Brandsen is een jonge, professionele en bevoegen kunstenaar, die op eenvoudige wijze onder woorden weet te brengen wat hem beweegt. Door bij hem in het atelier te werken, ervaren de leerlingen ook de ambachtelijke kant van het kunstenaarschap.

Organisatie en uitvoering

1. Organisatie

De consulent legt contacten met de beeldende kunstenaar, VVV en de gemeente.

- VVV: helpt route mee ontwikkelen.
- Gemeente: aanleveren gegevens over de geplaatste beelden en het verlenen van faciliteiten.
- Beeldende kunstenaar: opzet gastlessen die voor/met de leerlingen uitgevoerd kan worden.

2. Uitvoering activiteit

De activiteit is nog niet uitgevoerd. De consulent zal het proefproject volgen en contact houden met atelier en school. De docent volgt het proces van de leerling(en).

Websites

www.brandsen-beelden.com

9. DE WARE BEREND VAN HACKFORT

Doel

De leerling wordt zich bewust van het feit dat een bibliotheek, behalve een informatiecentrum en plaats waar je cd's kunt kopiëren, de bewaarplaats van de 'literaire kunst' van een schrijver is.

Leerlingen

Deze activiteit, die geschikt is voor alle leerwegen, duurt 3 uur.

Vorbereiding

VVV-Vorden, EDU-ART en Martine Letterie hebben gezamenlijk een project rondom de figuur 'Berend van Hackfort' ontwikkeld voor de basisschool. Omdat Berend bekend is, maar tot nu toe alleen als kind beschreven, is ervoor gekozen om Berend als vijftienjarige tot leven te laten komen. Er bestaan interessante legendes over hem tijdens deze leeftijdsperiode, die een huidige vijftienjarige zeker aanspreken. In het kader van het project wordt een cd-rom ontwikkeld, waarop het verhaal te horen en te zien zal zijn. De cd-rom is te bekijken en te beluisteren in de bibliotheek.

Leerlingen aan het werk

De leerlingen gaan naar de bibliotheek om de cd-rom te bekijken en te beluisteren.

De cd-rom is interactief: Martine Letterie geeft antwoord op een aantal vragen (van tevoren opgenomen en aan te klikken). Leerlingen krijgen een kijkje in de keuken van de schrijfster: welke bronnen heeft ze voor het verhaal gebruikt?

Er worden schrijfpodrichtjes uitgezet, die leerlingen aan haar kunnen mailen, waarop zij vervolgens zal reageren. De leerling krijgt een idee van het schrijfproces en kan de resultaten lezen in de bibliotheek.

De resultaten van de schrijfpodrichten kunnen de basis voor het verslag in het kunstdossier vormen.

Stappenplan

De leerlingen volgen redelijk zelfstandig de stappen uit het stappenplan

Website

www.eduart-gelderland.nl

Project 10 is ontwikkeld onder leiding van Herma Roos van het Koorenhuis, instelling voor kunsteducatie in Den Haag.

10. BODY ART, DE KUNST VAN TATTOOING

Tattoo-kunstenares Jacqueline Kuijpers is werkzaam in Den Haag. In samenwerking met consultant en docent is een activiteit opgezet om 'beeldende kunst' en de interesse van vmbo-leerlingen voor tattoo met elkaar te verbinden.

Doel

Leerlingen leren tattoo kennen als tijdloos en intercultureel herkenningsteken. Tevens komt de kennismaking met de beroepspraktijk van tattooing aan de orde.

Leerlingen

De activiteit is geschikt voor leerlingen van de sector techniek en zorg/welzijn.

Er kunnen acht tot tien leerlingen meedoen. Voor deze activiteit zijn body art tekenmaterialen nodig. De activiteit vindt buitenschools plaats en duurt 3 uur.

Vorbereiding

De leerlingen bezoeken websites die betrekking hebben op het onderwerp tattoo en body-art. Ze kunnen boeken en tijdschriften raadplegen en eventueel een tattooshop bezoeken (onder begeleiding).

Leerlingen aan het werk

De kunstenares start met een uitleg over tattooing. De leerlingen leren een tijdelijke tattoo te maken naar aanleiding van een eigen ontwerp of een ontwerp uit een boek of blad. Ze mogen zelf een sjabloon maken en een tijdelijke tattoo op de huid tekenen met huidvriendelijke kleurstoffen.

Verslaglegging

De activiteit wordt gepresenteerd aan medeleerlingen door middel van een presentatie

over een webpagina of een zelf gemaakt verslag waarin de vraag; 'hoe maak ik een tijdelijk tattoo?' naar voren komt. De leerlingen kunnen de tattoo ook showen tijdens een modeshow.

Vaardigheden en stappenplan

Leerlingen leren hoe ze bronnen moeten raadplegen, zoals websites en boeken.

Samenwerken heeft bij deze activiteit grote nadruk, omdat het aanbrenge van tattoos op elkaars lichaam veel vertrouwen vergt.

Voor jongeren is deze activiteit een educatief interessante manier van werken: een praktisch ingerichte workshop waarbij leerlingen zowel informatie ontvangen over de kunst van de tattoo als zelf een tattoo leren maken.

Website

www.tattoo.com

51

54

4. DE CULTURELE INSTELLINGEN EN HUN AANBOD

Rinske Brand

Veel culturele instellingen hebben al in meer of mindere mate ervaring met vmbo'ers.

Sommige instellingen hebben grootschalige vmbo-projecten opgezet, zoals het G.R.A.S.-project, een samenwerking van het Van Gogh Museum, Rijksmuseum, Amsterdams Historisch Museum en Stedelijk Museum Amsterdam. Andere instellingen krijgen alleen sporadisch kleine groepjes vmbo-leerlingen over de vloer en hebben geen speciale activiteiten voor CKV-vmbo ontwikkeld.

Al hebben de meeste instellingen al wel wat ervaring met vmbo'ers, lang niet alle culturele instellingen zijn goed op de hoogte van CKV-vmbo en de vmbo-leerling.

Medewerkers educatie zijn niet bekend met de opzet van het vak CKV-vmbo en zijn niet ingesteld op vmbo-leerlingen. In veel gevallen hebben culturele instellingen ook nog geen tijd gehad zich te verdiepen in het vmbo als onderwijsvorm en in de vmboleerlingen. Vaak lopen de CKV1-projecten net goed.

Jammer genoeg worden er toch ook vaak, zonder deze noodzakelijke kennis, projecten voor het vmbo ontwikkeld of worden CKV1-activiteiten ongewijzigd aan het vmbo aangeboden. Deze projecten sluiten slecht aan op de interesses van vmbo'ers en mislukken daardoor vaak.

Er is een aantal algemene knelpunten voor culturele instellingen te signaleren. Heet hangijzer is onder andere de methodiek van het vak CKV-vmbo. De methodiek gaat uit van de individuele keuze van de leerling en het werken in kleine groepjes. In het ideale geval bezoeken leerlingen in groepjes van drie of vier een culturele instelling, waar zij zelf op zoek gaan naar aanvullende informatie en antwoord op hun vragen. Het ontvangen van kleine groepjes, die soms onaangekondigd binnenkomen, is geen gemakkelijke opgave voor een culturele instelling. Ook de kleine groepjes hebben begeleiding nodig en iemand die antwoord kan geven op hun vragen. Dit kost veel tijd. Het voldoen aan dit soort verzoeken is vaak onbegonnen werk.

Verder vinden veel culturele instellingen het ontvangen van kleine groepjes die zelfstandig hun weg zoeken een groot risico. Zeker wanneer een culturele instelling geen ervaring heeft met CKV-vmbo, zal deze er eerder voor kiezen om een klassikale activiteit te ontwikkelen. Een klassikale activiteit is goed voor te bereiden en vergt minder van een medewerker educatie dan het begeleiden van kleine groepjes leerlingen, die om beurten langskomen.

Ook het eigen aanbod is voor veel culturele instellingen een struikelblok. De meeste educatief medewerkers zijn bij het ontwikkelen van een educatief project sterk afhankelijk van het aanbod van hun culturele instelling. En veel van deze medewerkers vragen zich af of hun instelling of gezelschap aanbod heeft voor vmbo-leerlingen. Door het gekozen thema of door de uitvoering kan een activiteit simpelweg niet geschikt zijn voor deze doelgroep.

Steeds vaker klinken er geluiden dat culturele instellingen hun eigen grenzen moeten

⁵⁵

stellen. Wanneer een instelling (tijdelijk) geen geschikt aanbod heeft of wanneer er geen medewerkers beschikbaar zijn om leerlingen te begeleiden, is het misschien beter deze nieuwe doelgroep nog niet te bedienen. Daarbij komt dat veel medewerkers educatie beseffen dat een culturele instelling ook verantwoordelijkheid heeft voor haar andere publiek. Tijdens de bijeenkomsten *CKV-vmbo De (on)mogelijkheden van CKVvmbo voor culturele instellingen* in april 2003 ging een aantal culturele instellingen nog verder. Zij stelden dat een instelling moet doen waar zij goed in is.

Dat houdt in dat culturele instellingen moeten kiezen voor de eigen positionering, ook wanneer dit betekent dat jongeren niet actief als doelgroep benaderd worden. Maar ook wanneer een instelling jongeren wel ziet als doelgroep, stellen instellingen duidelijke grenzen. Bijvoorbeeld wanneer een medewerker educatie alleen groepjes van maximaal vier leerlingen per keer aankan. Of dat vragen van leerlingen alleen beantwoord worden op bepaalde tijden. Sommige culturele instellingen hebben een CKVspreekuur ingesteld. Tijdens dit spreekuur beantwoordt de medewerker educatie vragen per mail en telefoon.

Om een succesvol CKV-vmbo-project te ontwikkelen, moet een culturele instelling de wensen en interesses van de school en de leerling centraal stellen. Wanneer deze behoeften niet centraal staan, kiezen scholen én leerlingen snel voor een andere instelling en activiteit. Elke school en zelfs elke docent heeft ook nog eens een andere aanpak. Een culturele instelling levert vaak maatwerk om aan alle specifieke eisen en voorwaarden te kunnen voldoen. En de medewerking van de school verschilt ook van geval tot geval. Er zijn verhalen bekend van leerlingen die vernielingen aanbrengen, terwijl de docenten gezellig koffiedrinken in het restaurant.

Een culturele instelling moet ook beseffen dat niet alle medewerkers geschikt zijn als begeleiders van vmbo-leerlingen. Medewerkers moeten nogal wat in huis hebben om een groep vmbo'ers blijvend te boeien. Zo moeten ze bijvoorbeeld goed kunnen vertellen, overzicht hebben en vooral plezier hebben in hun werk. In het meest ideale geval moeten culturele instellingen het personeel dus zorgvuldig selecteren en eventueel bijscholen. De praktijk werkt alleen vaak niet zo.

Dankzij intensief contact en goede afspraken kunnen docenten en medewerkers educatie een activiteit ontwikkelen die voldoet aan de wensen. En vergissingen die in het begin gemaakt werden, komen steeds minder voor. Een culturele instelling die vmboleerlingen wil gebruiken als zaalvulling tijdens een reguliere voorstelling, zal dit niet snel nog een keer doen. Vmbo-leerlingen hebben veel meer begeleiding nodig.

Culturele organisaties bekostigen de ontwikkeling van projecten en ander aanbod vaak uitsluitend uit eigen middelen. Hiervan wordt later hooguit een klein gedeelte terugverdiend door de toegangsprijs of de deelnamekosten. Nu de CKV-bonnen ook kunnen worden ingezet voor meer dan alleen financiering van de toegangsprijs, kan een culturele instelling een deel van het ontwikkeltraject doorberekenen in een totaalprijs. Alle financiële hobbels ten spijt, de grootste bedreiging voor culturele instellingen is nog niet aan de orde geweest. Niets is vervelender dan een ongeïnteresseerde docent,

⁵⁶

² Voor meer informatie over CKV-bonnen, zie www.cjp.nl/ckv.

die geen verantwoordelijkheid wil nemen voor het gedrag van zijn leerlingen. Het maken van heel strikte afspraken kan hier helpen, maar soms nemen culturele instellingen rigoureuze maatregelen; zij stoppen de samenwerking en de leerlingen van die school zijn niet langer welkom. Zo ver hoeft het niet te komen.

Wanneer scholen en culturele instellingen met elkaar om de tafel zitten, kunnen problemen besproken en opgelost worden. In onderling overleg kunnen nieuwe ideeën worden getoetst, wensen en behoeften worden gepolst en afgeronde activiteiten geëvalueerd. Het (lokale) netwerk is voor veel scholen en instellingen een onontbeerlijk ingrediënt van de CKV-vmbo-formule.

CKV-BONNEN

Sinds het schooljaar 2000-2001 zijn er ook voor vmbo-leerlingen CKV-bonnen beschikbaar. Vmbo'ers kunnen dus al een tijdje goedkoop of gratis naar voorstellingen

en tentoonstellingen. Nog niet alle vmbo-scholen hebben van deze mogelijkheid gebruikgemaakt. Nu vanaf dit schooljaar CKV-vmbo een verplicht vak is, zijn er in het najaar van 2003 voor alle vmbo-leerlingen bonnen beschikbaar. Een school moet deze bonnen wel elk jaar opnieuw aanvragen.²

Alle leerlingen die het vak CKV volgen, krijgen voor **b** 22,70 aan CKV-bonnen. Van deze bonnen kunnen zij een kaartje voor een tentoonstelling of voorstelling kopen. Op dit moment kunnen jongeren de bonnen inleveren bij 1.100 culturele instellingen. De Stichting Cultureel Jongeren Paspoort (CJP), uitgever van onder andere de CJP jongerenpas en CJP-Magazine, verzorgt de distributie van de CKV-bonnen. CJP doet daarnaast onderzoek naar de besteding van de bonnen.

Alle leerlingen krijgen hetzelfde bedrag aan CKV-bonnen terwijl een vmbo-leerling maar vier activiteiten hoeft te ondernemen, een havo-leerling zes en een vwo'er tien. Worden vmbo'ers voorgetrokken? Volgens het ministerie van OCenW is hier geen sprake van voortrekken. De beslissing is gebaseerd op het gelijkheidsprincipe: alle leerlingen hebben recht op hetzelfde. Bovendien zullen vmbo-leerlingen meer dan andere leerlingen gestimuleerd moeten worden om culturele activiteiten te gaan ondernemen. Daarbij komt dat havo- en vwo-leerlingen hun activiteiten spreiden over meer kunstdisciplines. Literatuur, bijvoorbeeld, maakt onderdeel uit van het CKV1-pakket. Het lezen van een boek is veelal gratis.

Uit het jaarlijkse onderzoek naar de besteding van de bonnen blijkt dat nog steeds veel bonnen blijven liggen. Lang niet alle bonnen worden gebruikt. Veel leerlingen nemen de bonnen wel in ontvangst, maar raken ze weer kwijt of vergeten dat ze ze hebben. Wanneer er bonnen blijven liggen, missen culturele instellingen een deel van de inkomsten. Bijvoorbeeld, in 2001 vertegenwoordigen de niet gebruikte bonnen een waarde van ruim 1,5 miljoen euro.

⁵⁷

Het CJP zet zich in de bonnbesteding te stimuleren. Zij informeert scholen en docenten over de besteding bij hen op school en biedt culturele instellingen mogelijkheden hun aanbod bekend te maken onder jongeren.

De bonnen kunnen ook worden gebruikt voor andere zaken dan een toegangskaartje. Een culturele organisatie kan, voor culturele activiteiten met een educatief onderdeel, een totaalpakket aanbieden. In dit pakket worden niet alleen de toegangsprijs, maar ook ontwikkelkosten of zelfs kosten voor vervoer doorberekend.

Dit artikel is een deel van de publicatie In zicht: CKV-vmbo: successtory of doemverhaal? Downloaden via www.cultuurnetwerk.nl.

60

5. CKV: VAARDIGHEDEN DANKZIJ KUNST EN CULTUUR

Hans van Bommel

De kern van CKV zijn de vier culturele activiteiten, en het kunstdossier en reflectie. Het examenprogramma bestaat uit nog twee onderdelen: Basisvaardigheden en Oriëntatie op studie en beroep. Die onderdelen komen voor bij alle examenvakken op het vmbo, dus ook bij Nederlands, wiskunde en de beroepsgerichte vakken. Dit hoofdstuk behandelt de mogelijkheden binnen CKV voor het oefenen van vaardigheden en de oriëntatie op studie en beroep, gezien vanuit kunst en cultuur en de culturele instellingen.

BASISVAARDIGHEDEN

Wat zijn basisvaardigheden? Wat hebben die te maken met CKV in het vmbo? Wat kunnen educatief medewerkers van kunst- en cultuurinstellingen ermee?

In het vmbo-examenprogramma van CKV staan de basisvaardigheden als volgt beschreven:

De kandidaat kan:

1. bronnen raadplegen en de informatie hieruit selecteren en ordenen

2. instrumenten en apparaten (waaronder computers) op een doeltreffende en verantwoorde wijze gebruiken
3. een leer- en werkplan maken
4. het leer- en werkproces bewaken
5. een eenvoudige product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken
6. met medeleerlingen onderhandelen en afspraken maken bij het samenwerken aan een gemeenschappelijke opdracht
7. omgaan met anderen, rekening houdend met verschillen tussen mensen die voorkomen uit verschillen in achtergrond
8. beargumenteerde kritiek geven en hierbij rekening houden met de gevoelens van medeleerlingen
9. kritiek van anderen accepteren en deze gebruiken om tot betere resultaten te komen
10. alleen en/of samen met anderen een presentatie verzorgen.

Het CKV-examenprogramma vereist dat leerlingen de genoemde tien basisvaardigheden beheersen. Bijzonder is dat er geen niveau wordt vermeld, waaraan 'de kandidaat' moet voldoen. Het betekent dat de basisvaardigheden wel aandacht moeten krijgen, maar niet specifiek worden beoordeeld. Dat komt omdat alle vakken aandacht besteden aan de vaardigheden, en in dat totaal moet alle vaardigheden aan de orde komen. Vaardigheden vormen een 'vakoverstijgende activiteit' die bijdragen aan de algemene vorming van vmbo-leerlingen.

CKV kan voor het aanleren van vaardigheden aan leerlingen een stimulerende bijdrage leveren, door de zelfstandige manier waarop leerlingen hun activiteiten ondernemen. Omdat er maar 40 uur voor CKV op het rooster staan, wordt aangeraden met

⁶¹ andere vakken of docenten samen te werken, maar ook met (educatieve) medewerkers van kunst- en culturele instellingen buiten de school.

Basisvaardigheden en CKV

Centraal in CKV staan de vier activiteiten en reflectie op de eigen ervaringen. Voor de keuze van die activiteiten en te komen tot reflectie en een eigen mening is het stappenplan ontwikkeld, dat in hoofdstuk 1 uitgebreid staat beschreven. Bij het doorlopen van dit stappenplan komen voor de leerlingen veel van de genoemde basisvaardigheden aan bod. Voor de overzichtelijkheid van dit hoofdstuk volgen hieronder nog een keer de zeven stappen:

1. oriëntatie op de begrippen kunst en cultuur
2. verkenning van de culturele omgeving
3. zelf keuze maken voor een onderwerp/discipline
4. uitvoeren van een klein onderzoek
5. ondernemen van een culturele activiteit
6. verslag en reflectie
7. presentatie

CKV BINNEN EN BUITEN DE SCHOOL

Voor educatief medewerkers die een eigen aanbod willen maken voor het vmbo, zoals begeleidende lessen, gerichte projecten, demonstratielessen, workshops, rondleidingen, etc., is enige kennis van de stappen en de vaardigheden van belang, om het materiaal zo goed mogelijk bij de CKV-methodiek te laten aansluiten.

Hieronder wordt kort aangegeven wat hiervoor de mogelijkheden zijn.

1. Oriëntatie op de begrippen kunst en cultuur

Tijdens een culturele markt of een serie workshops kunnen leerlingen kennis maken met de verschillende soorten en vormen van kunst en cultuur. Dat verbreedt het beeld van leerlingen en zal hen helpen bij het maken van een passende definitie voor CKV. Leerlingen kunnen hierbij zelfstandig foto's gaan maken of interviews afnemen. Vaardigheden die hier geoefend worden zijn bijvoorbeeld technische vaardigheden (video, ICT, materiaal en gereedschappen, etc) en sociale vaardigheden (afspraken maken, samenwerken, kritiek geven en ontvangen).

2. Verkenning van de culturele omgeving

Bij deze stap maken de leerlingen een culturele kaart van hun omgeving. Het is voor

cultuurinstellingen van belang om in deze fase bij de scholen uit de regio in beeld te zijn. Vaak gaan leerlingen bij de instelling op bezoek om informatie te verzamelen. Het is dan handig wanneer die informatie voor ze klaar ligt. Houd de informatie algemeen en overzichtelijk. Gebruik korte, op de doelgroep afgestemde teksten. Verwijs naar de website voor meer informatie en geef duidelijk en uitnodigend aan hoe, wanneer en met wie leerlingen contact kunnen leggen (wanneer dat mogelijk is).

Soms verzamelen leerlingen informatie vanuit scholen. Ze vragen dan schriftelijk of per e-mail informatie aan, of zoeken via internet.

Belangrijke vaardigheid is om bronnen zoals internet en folders te raadplegen, en de informatie te selecteren en te ordenen.

62

3. Zelf keuze maken voor een onderwerp/discipline

Voor deze stap kiezen de leerlingen groepjes waarmee ze een keuze maken voor een discipline of onderwerp. Hier gaat het vooral om sociale vaardigheden, waarbij nauwelijks een rol is weggelegd voor culturele instellingen.

4. Uitvoeren van een klein onderzoek

Ter voorbereiding op een culturele activiteit maken leerlingen een plan en gaan ze informatie verzamelen. Die informatie kunnen ze goed bij of via instellingen verzamelen: informatie over voorstelling, tentoonstelling of kunstenaar, praktische informatie over de instelling en foto's of folders. Sommige instellingen hebben ook kijkwijzers bij actuele presentaties of gedragsregels voor leerlingen.

Vaardig worden op het gebied van opnemen en ordenen van informatie speelt ook hier: wat is belangrijk om te weten; hoe en waar kan ik de informatie het beste bewaren; wat vind ik belangrijk om te bewaren en wat niet; wat doe ik als er van een folder maar één exemplaar beschikbaar is.

Wanneer het onderzoek door leerlingen zelfstandig en buiten school wordt uitgevoerd, komen ook de sociale vaardigheden weer aan bod.

5. Ondernemen van een culturele activiteit

Over het ondernemen van de culturele activiteit valt eigenlijk niet zoveel te zeggen. Leerlingen gaan naar een dansvoorstelling of concert, een oude vesting bekijken of een televisieopname bijwonen.

Op het gebied van vaardigheden gaat het hier vooral om (leren) open staan voor andere meningen, opvattingen en/of culturen. Als ik bijvoorbeeld een voorstelling niet begrijp, wat doe ik dan? Wijs ik alles af? Sluit ik me er voor af? Ga ik me, samen met anderen, vervelen? De voorstelling verstoren? Loop ik uit de voorstelling? Of: probeer ik te begrijpen wat de voorstelling me te zeggen heeft; waarom die boodschap niet bij me overkomt; bedenk ik wat ik zelf anders zou doen of willen; ga ik op zoek naar dat wat ik wel begrijp of wel mooi vind, etc.

Dat zijn belangrijke vragen voor medewerkers van cultuurinstellingen bij het samenstellen van hun informatieve en educatieve materialen en teksten voor zowel voor als na de voorstelling.

6. Verslag en reflectie

Voor CKV moeten de leerlingen een Kunstdossier samenstellen, waarin ze verslag doen van de activiteiten die ze ondernomen hebben. Aan de hand van dat dossier kijken ze terug op hun ervaring en geven er een waardering aan. Ze moeten leren een eigen mening te formuleren en daarover te communiceren met klasgenoten. Ze kijken ook terug naar het proces: wat ging er goed tijdens bijvoorbeeld het samenwerken, en wat minder.

Culturele instellingen kunnen behulpzaam zijn bij het samenstellen van het Kunstdossier, maar de reflectie zal vooral in de klas plaatsvinden, begeleid door de docent.

7. Presentatie

Een presentatie is geen verplicht onderdeel van CKV, maar is een uitgelezen mogelijkheid om aan vaardigheid 10 (een presentatie verzorgen) vorm en inhoud te geven.

Vaak wordt hierbij gekozen voor een presentatie ter afsluiting van CKV aan het einde van het schooljaar.

Het voorbereiden en uitvoeren van een presentatie vraagt veel sociale en communicatieve vaardigheden. Bovendien doet een presentatie een beroep op concentratie, spreken in het openbaar, houding voor een groep, timing van informatie, etc.

Soms worden eindpresentaties georganiseerd i.s.m. culturele instellingen, en een goede begeleiding -ook vanuit de instelling- is dan van groot belang.

Voor alle stappen geldt dat consulenten van instellingen voor kunsteducatie docenten en leerlingen kunnen adviseren en ondersteunen.

Binnen de methodiek van CKV krijgen alle basisvaardigheden aandacht en daarbij kunnen ook de kunst- en cultuurinstellingen een rol spelen. Een CKV-leerling die buiten school culturele activiteiten onderneemt, zal geconfronteerd worden met zijn/haar sociale vaardigheden cq het ontbreken daarvan. Veel kunst- en cultuurinstellingen zien daar tegenop. Vmbo-leerlingen werken verstorend voor de rust en de sfeer, vinden ze. De ervaring van een aantal pilotscholen leert echter dat in goede samenwerking met de scholen goed in te spelen is op de wensen en mogelijkheden van vmboleerlingen. Educatieve medewerkers die de tijd en gelegenheid hebben genomen om zich eens op een vmbo-school zich te oriënteren, zijn enthousiast geworden over de mogelijkheden die een dergelijke samenwerking kan bieden. Hun advies aan collega's: "Beleef eerst de vmbo-school, voordat u vmbo-leerlingen uw kunst- of cultuurinstelling wilt laten beleven."

ORIËNTATIE OP LEREN EN WERKEN

Oriëntatie op leren en werken is het tweede onderdeel dat voorkomt bij alle examenvakken op het vmbo. Vmbo-leerlingen gaan zich hierbij oriënteren op (vervolg)opleidingen en een breed scala van mogelijke beroepen die aansluiten bij de vakken en het niveau van hun schoolopleiding. Dat doen ze ook bij CKV op het gebied van kunst en cultuur.

In het examenprogramma staat in zes punten beschreven wat de leerling moet kennen en kunnen:

De kandidaat kan:

- 1. een aantal opleidingen noemen waarbij cultuur en kunst een belangrijke rol spelen;*
- 2. een aantal beroepen noemen waarbij aspecten van kunst en cultuur een belangrijke rol spelen;*
- 3. elementen uit het aanbod van kunst en cultuur in de eigen woonplaats en regio noemen;*
- 4. de gevolgen aangeven van de ontwikkelingen in de informatie- en communicatietechnologie die zich voordoen in de branches die verbonden zijn aan die van kunst en cultuur;*
- 5. zijn eigen mogelijkheden en interesses ten aanzien van kunst en cultuur benoemen in relatie tot vervolgstudie en beroep;*
- 6. zijn eigen mogelijkheden en interesses ten aanzien van kunst en cultuur benoemen in relatie tot het maatschappelijk leven (dagelijks leven, vrije tijd, vrijwilligers werk, etc.).*

Medewerkers van culturele instellingen weten als geen ander dat een groot aantal opleidingen en beroepen rechtstreeks of indirect aan de kunst- en cultuurbranche is gelieerd.

Rechtstreeks zijn het allereerst natuurlijk de uitvoerend kunstenaars zelf, dus acteurs, dansers, muzikanten, ontwerpers, restaurateurs, etc. Daarnaast ook de andere medewerkers van culturele- en kunstinstellingen en -bedrijven, zoals mensen die betrokken zijn bij de totstandkoming van voorstellingen, tentoonstellingen, festivals, etc. Ze werken er als bijvoorbeeld technici, conservators, (theater)vormgevers, etc. Bovendien is er een grote groep werkzaam in de ondersteuning en dienstverlening, variërend van zakelijke directie en afdelingen voor PR, marketing, educatie, communicatie en audiovisuele facilitering, tot mensen bij de catering, beveiliging en kaartverkoop.

Indirect, dat wil zeggen, ook buiten de wereld van kunst en cultuur, komen leerlingen aspecten van CKV tegen. Bijvoorbeeld in opleidingen en beroepen die samenhangen met bijvoorbeeld cultureel werk, activiteitenbegeleiding, onderwijs en educatie.

Een dikwijls succesvolle insteek bij educatieve activiteiten rond tentoonstellingen, voorstellingen, concerten of het bezoek aan historisch gebouw, is om doorgewinterde beroepsmensen te laten vertellen over hun vak of iets ervan te laten zien of demonstreren. In begeleidend lesmateriaal kan dat door middel van een interview, bij cdrom of video kan dat met bijvoorbeeld beelden van de studio of werkplaats, demonstraties of het tonen van werkzaamheden. Vaak zijn het de spannende gebeurtenissen of bijzondere ervaringen waar leerlingen van smullen. Deze werkwijze biedt bovendien gelegenheid om even achter de schermen van het theater of de realisering van een tentoonstelling of productie te kijken. Ook de specifieke (vak)opleidingen kunnen worden uitgenodigd om mee te werken of een bijdrage te leveren. Geef, als het mogelijk is, ook studenten/stagiaires een actieve rol om leerlingen te vertellen of te schrijven/ e-mailen over hun werk en opleiding.

Voor scholen krijgt educatief materiaal dat aandacht besteed aan dit onderwerp, een duidelijke meerwaarde.

Op welke manier kan een culturele instelling in educatief materiaal aandacht besteden aan oriëntatie op leren en werken? Aan de hand van het stappenplan volgen hieronder weer een aantal suggesties:

Stap 1 Verkenning van de begrippen kunst en cultuur

Bij het maken van een definitie van kunst en cultuur kunnen leerlingen ook een inventarisatie maken van alle mensen die beroepshalve bij kunst en cultuur betrokken zijn.

In educatief materiaal is het dan interessant om een overzicht te geven van mensen, organisaties, bedrijven en/of opleidingen die hebben samengewerkt om het project, de tentoonstelling of productie te realiseren.

⁶⁵

Stap 2 Oriëntatie op de culturele omgeving

Na het maken van een definitie voor de begrippen kunst en cultuur maken de leerlingen een culturele kaart van hun omgeving. Leerlingen brengen de fysieke plekken in kaart, dus de adressen, waar zij kennis kunnen maken met kunst en cultuur. Naast schouwburgen, concertzalen en bioscopen gaat het daarbij om ateliers, studio's, werkplaatsen, ontwerp bureaus, dansscholen, etc.

Bij al deze instellingen of bedrijven werken mensen op het gebied van kunst en cultuur, direct of indirect. Een overzicht van al deze medewerkers in foldermateriaal of op de website maakt het voor leerlingen makkelijk deze informatie te verzamelen.

Stap 3 Keuze voor een discipline

Bij deze stap zullen leerlingen vooral in aanraking komen met de uitvoerend kunstenaars, maar de docent kan hen ook adviseren om de eigen beroepskeuze als uitgangspunt te nemen. Voorbeelden zijn: Autotechniek en design; Bouw en onderhoud van cultureel erfgoed; Uiterlijke verzorging en modevormgeving.

Stap 4 Onderzoek

Na de keuze van discipline of onderwerp volgt een gericht onderzoek ter voorbereiding van het bezoek aan de culturele instelling. Informatie verzamelen op internet, lezen van recensies, interviews afnemen bij organisaties: dit alles om zo goed mogelijk voorbereid de activiteit te ondernemen. Vaak maakt een interview met iemand die werkzaam is binnen de discipline/op het gebied van kunst en cultuur, deel uit van het onderzoek. Hierbij valt te denken aan licht- en geluidstechnici, meubelmakers, kappers, grimeurs, schilders, kledingontwerpers, maar ook mensen werkzaam op kantoor of in de catering.

Het onderzoek biedt op deze wijze veel mogelijkheden tot het in kaart brengen van de mogelijkheden op het gebied van opleiding en beroep in de betreffende instelling. Veel lesmateriaal bevat handzame tips over hoe leerlingen telefonisch afspraken kunnen maken, interviews voorbereiden en afnemen, kunnen samenwerken en taken kunnen verdelen, enz. Zo hebben ze voldoende ondersteuning bij het uitvoeren van hun onderzoek. In deze fase komen leerlingen daadwerkelijk in contact met mensen, hun opleiding en beroep.

Stap 5 Activiteit

Vanzelfsprekend is de activiteit - een voorstelling, een concert of het bezoek aan een historische en monumentaal gebouw - hét moment waarop de resultaten van opleidingen en beroepen letterlijk in het voetlicht komen te staan.

Aangezien leerlingen minimaal vier van deze activiteiten volgen, bestaat de mogelijkheid om kennis te maken met veel 'echte kunstberoepen'.

Maar er is meer mogelijk. Ook bij bezoeken aan individuele kunstenaars, studio's, ateliers en instellingen voor kunsteducatie kunnen leerlingen, in het kader van CKV, veel beroepen en activiteiten ontdekken in de werelden van reclame, design, mode, binnenhuisarchitectuur, keramiek, tuinontwerpen, goud- en edelsmeden, glazeniers, etc.

Zo CKV biedt voor leerlingen een schier oneindige wereld om op basis van eigen interesse, niveau en mogelijkheden op ontdekking te gaan en te leren.

66

Stap 6 Kunstdossier

In het kunstdossier kunnen leerlingen hun bevindingen over beroepen en opleiding vastleggen. Vaak maakt een kijkwijzer deel uit van het kunstdossier. De kijkwijzer bevat vragen, die leerlingen kunnen gebruiken bij hun onderzoek, tijdens de activiteit zelf of bij het samenstellen van hun dossier. Daarom is dat de aangewezen plek voor vragen naar opleiding en beroep. Kijkwijzers maken deel uit van de meeste methodes, maar steeds meer instellingen ontwikkelen eigen (actuele) kijkwijzers.

Eén van de onderdelen die in het kader van het schoolexamen beoordeeld wordt, is:

"De leerling heeft beroepen en opleidingen op het gebied van kunst en cultuur onderzocht".

Docent en leerlingen kunnen samen bespreken hoe de leerling hier aandacht aan kan besteden en hoe er verslag van wordt gedaan.

Stap 7 Presentatie

Wanneer leerlingen een presentatie geven van hun onderzoek en activiteiten, dan biedt dat medeleerlingen de gelegenheid ook kennis te nemen van de verzamelde voorbeelden van opleidingen en beroepen. Leerlingen kunnen bij presentaties bepaalde aspecten van beroepen en opleidingen nader belichten of praktisch laten zien, door iemand op school uit te nodigen.

De docent kan de leerlingen stimuleren om de informatie over leren en werken bewust deel uit te laten maken van de presentaties.

70

6. OMGAAN MET VMBO'ERS

Ariadne Urlus

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt, aan de hand van praktisch toepasbare tips, beschreven op welke manier culturele instellingen hun educatief aanbod kunnen laten aansluiten bij de doelgroep vmbo-leerlingen.

Hoe kun je een brug slaan tussen de instelling en de belevingswereld van de vmboleerling?

In het eerste deel van dit artikel wordt ingegaan op de vmbo-leerling. Wat is dat eigenlijk, 'een vmbo-leerling'? Vervolgens wordt ingegaan op een specifieke vorm van begeleiding: coachen, vragend helpen, met o.a. aandacht voor reflectie. Het derde deel behandelt het ontwikkelen van activiteiten voor vmbo-leerlingen. Hoe kun je aansluiten bij CKV? Waar kun je op letten bij het samenstellen van begeleidend materiaal?

DE VMBO-LEERLING

De vmbo-leerling is anders dan een havo of vwo-leerling. Er is niet één typering van de vmbo-leerling te geven, maar er zijn wel een aantal overeenkomsten.

- de meeste leerlingen zitten in de derde klas, ze zijn 14 - 15 jaar oud
- een praktische aanleg: theorie en taal zijn niet 'hun ding'
- de eigen ervaring en belevenissen staan voorop
- veel gevoel voor sfeer

- sterke emotie, iets is of heel leuk of verschrikkelijk
- vrij snel afgeleid, korte aandachtspanne.

Het is zaak je 'klanten' te kennen. Verdiep je in de speciale interesses en behoeften in het vmbo. Wat kunnen vmbo'ers? Wat weten ze al? Wat willen ze? Idem: verdiep je in de speciale interesses en behoeften van de docenten.

Werk niet te veel vanuit je eigen product en kennis. Vmbo-leerlingen (en docenten) moet je een beetje verleiden. Interesse in jouw instelling of aanbod is niet vanzelfsprekend. Maar als het je lukt die brug te slaan, kunnen er heel verrassende dingen gebeuren.

Ken ook je eigen organisatie. Wat beogen jullie met educatie en wat verstaan jullie daar precies onder? Juist omdat het bij vmbo-leerlingen belangrijk is dat je dicht bij hun belevingswereld blijft, kan er een discrepantie zijn tussen wat jullie beogen met je educatieve programma, en wat de leerlingen nodig hebben.

Is het aanbod geschikt voor vmbo-leerlingen? (Zeg hierop trouwens niet te snel nee: het 'product' van een instelling hoeft niet perse jong of hip te zijn.) En, niet onbelangrijk: is de aanpak geschikt voor vmbo-leerlingen? Het product kan nog zo aantrekkelijk zijn voor vmbo'ers, als de aanpak niet getuigt van affiniteit met en kennis van deze doelgroep, dan sla je de plank mis.

71

Een aantal tips:

- *Bel een vmbo-school en ga een keertje kijken. Neem ook een kijkje in de klas, praat met leerlingen en docenten.*
- *Ken het schoolcurriculum. Kijk naar een aantal methodes. Afhankelijk van het specifieke product van de instelling: probeer aan te sluiten bij CKV (of voor de basisvorming bij geschiedenis, aardrijkskunde, computerkunde, of de kunstvakken).*
- *Bij CKV wordt een brede cultuuropvatting gehanteerd, ook jongerencultuur, cultureel erfgoed en niet-westerse uitingen van cultuur horen nadrukkelijk tot het aanbod.*
- *Sluit je aan bij een netwerk vmbo, ter lering, en om contacten te leggen.*
- *Overleg met collega-instellingen, vraag om voorbeelden van geslaagde projecten.*
- *Nodig een groepje leerlingen uit in de instelling, om met hen van gedachten te wisselen en er achter te komen waar je nu eigenlijk mee te maken hebt.*

COACHEN

In het huidige onderwijs staan zelfstandig leren en samenwerken centraal. Leerlingen worden gestimuleerd zelf oplossingen te zoeken. Uitgangspositie daarbij is wat de leerlingen al weten, kunnen en hebben beleefd. Doel is deze kennis en ervaringen aan te vullen en te vernieuwen. Dit 'nieuwe leren' is ook een reactie op een ander soort leerling, rusteloos, flexibel.

Bij deze meer zelfstandige manier van leren en werken hoort een andere manier van lesgeven: de docent of educatiemedewerker als coach. Coachen is: stimuleren tot zelfoplossing d.m.v. interactie (dit i.t.t. klassieke kennisoverdracht). Dit gegeven kun je gebruiken in je benadering en begeleiding van de leerlingen. Niet jouw kennis en ervaringen staan centraal, maar die van hen. Van kennisoverdrager word je gesprekspartner.

Voor veel vmbo'ers is het vinden van een oplossing of het formuleren van een eigen mening helemaal niet makkelijk, en ook bij het betekenis geven aan de eigen ervaringen moet je een beetje helpen. Dit kan door de juiste vragen te stellen, door samen op de 'ervaring' (een bezoek aan jouw instelling, het meedoen aan een workshop,...) te reflecteren. Je stelt dan de leerlingen in staat stapsgewijs tot een eigen oplossing te komen en stimuleert en motiveert hen net een stapje verder te gaan of door te denken. Bij coachen ga je uit van de ervaringen, kennis en ideeën van de jongeren zelf. Jouw rol is deze helpen helder te krijgen, aan te scherpen en eventueel aan te vullen met nieuwe ideeën en kennis. Een techniek die je daarvoor kunt aanwenden is het stellen van open vragen, vragen waarbij je niet kunt volstaan met een ja of nee antwoord.

Een 'interactieve' vorm van begeleiden is minder anoniem en erg leuk om te doen. Een rondleiding is dan niet (meer) het volgen van een 'vaste route met steeds dezelfde uitleg', maar is onder invloed van de interactie tussen groep, gids, en groepsleden onderling, steeds anders. Je kunt niet op de automatische piloot, maar doordat je

direct feedback krijgt maak je je deze vorm van begeleiden snel eigen. Betrek ook de

72

eigen docent bij dit proces, vooral als je met grotere groepen te maken krijgt.

Deze coachende (of interactieve) aanpak zou in je hele educatieprogramma terug kunnen komen. Of je nu een verhaal wilt vertellen over de instelling of een tentoonstelling, een activiteit begeleidt of lesmateriaal wilt samenstellen: ga in op de verwachtingen, ervaringen en kennis, maar ook de nieuwsgierigheid van de jongeren zelf.

Probeer te achterhalen welke deze zijn en wie je tegenover je hebt.

Een aantal tips:

- *Stel de leerlingen in de gelegenheid vooral hun eigen vragen te stellen, ga daar op in: wat willen zij weten? Dat zijn (vaak) heel andere dingen dan je denkt.*

- *Ontmoedig de leerlingen niet door ingewikkelde uitleg, jargon, moeilijke woorden, of teveel uitleg in een keer.*

- *Tijdens de activiteit: kijk naar de leerlingen en reageer op wat er gebeurt. Pas je taalgebruik zonedig aan. Reageer ook op non-verbale signalen.*

- *Geef heldere beknopte instructies / uitleg*

- *Plezier en een goede sfeer zijn minstens zo belangrijk als een eventueel resultaat.*

- *Geef veel, welgemeende complimenten aan leerlingen: over het resultaat, maar ook over gedrag, sfeer, samenwerking, etc.*

- *Geef de leerlingen het gevoel dat ze belangrijk zijn.*

- *Vraag naar de ervaringen van de leerlingen en speel in op hun belevingswereld.*

REFLECTIE

Een belangrijke fase in het helder krijgen van de eigen mening en bij het verwoorden (of verbeelden) van gevoelens en ervaringen is reflectie. Het stellen van de juiste vragen is daarbij een grote stimulans. Hieronder staan uitgangspunten voor een gesprek en het stellen van vragen, die leerlingen helpen bij reflectie. Sommige aandachtspunten lijken heel vanzelfsprekend, maar kunnen echt een positieve invloed hebben op het gesprek, wanneer ze bewust worden toegepast.

- Toon interesse in de leerling

- Stel open vragen (wie, wat, waar, hoe, welke)

- Ga in op de positieve dingen die de ander vertelt of laat zien/uitstraalt.

- Geef veel en welgemeende complimenten, zowel op individueel niveau als op het niveau van de groep.

- Het uiten van een bezwaar (negatief) geeft uitdrukking aan een behoefte. Vraag wat er is!

- Accepteer bevindingen van de ander, niet alles is leuk.

- Vertrouwen krijg je door vertrouwen te geven.

- Zorg voor een goede sfeer, wees enthousiast

Reflecteren is terugdenken, terugkijken op je (leer)ervaringen. Je leert van je successen en je fouten.

Daarna volgt nog een volgende stap: je mening communiceren met anderen.

73

In leerlingentaal:

• Wat heb je gezien / gedaan / gehoord?

• Wat vond je ervan?

• Waarom?

• Uitwisseling van ervaringen

• Eventueel herzien/aanpassen eigen mening

HET ONTWIKKELEN VAN AANBOD

Een belangrijke regel bij de ontwikkeling van een educatief aanbod is: overleg en werk samen met een of meerdere (enthousiaste) vmbo-docenten en leerlingen. Ook een intermediair op het gebied van cultuur- of erfgoededucatie heeft expertise (en contacten) waar je gebruik van kunt maken.

TIP: betrek studenten bij het ontwikkelen en organiseren van activiteiten en materiaal.

Erfgoedinstellingen kunnen een oproep plaatsen op het Prikbord van

www.ErfgoedStart.nl.

Het ontwikkelen van een project kan erg arbeidsintensief zijn, zowel voor de docent als voor de medewerker educatie. Maar wanneer het project succesvol is, levert het wel een format op dat ook voor de andere projecten gebruikt kan worden. Het ontwikkelen van volgende projecten kost dan beduidend minder tijd. Ook een minder succesvol project levert belangrijke informatie op: waarom ging het niet goed? Evalueer een pilotproject “stevig”, zowel met de betrokken docent als de leerlingen en doe wat met deze informatie.

KRACHTIGE LEEROMGEVING

Leerlingen leren het best in een krachtige leeromgeving: een omgeving met verschillende onderdelen en aspecten, die in onderlinge samenhang worden aangeboden, in en buiten school. Bovendien zijn er drie verschillende soorten activiteiten te onderscheiden:

- receptief: de confrontatie met het aanbod van de instelling
- actief of productief: zelf tekenen, dansen, toneelspelen, filmen, foto's maken
- reflectief: kritische beschouwing op de eigen ervaring/beleving

Bij actieve, receptieve en reflectieve activiteiten doen leerlingen een beroep op verschillende vormen van leren waarbij verschillende soorten kennis en vaardigheden aan bod komen. Door deze verschillende vormen van leren - binnen je educatieve programma of per activiteit - in samenhang aan te bieden ontstaat een krachtige leeromgeving.

'DOE ACTIVITEIT'

Een activiteit voor vmbo'ers kan een geweldig succes zijn, maar kan ook echt mislukken. Bijvoorbeeld omdat de groep te groot is, of omdat ze niks zelf mogen doen, er onvoldoende begeleiding is, of omdat er een veel te lang en ingewikkeld betoog wordt afgestoken waar ze niets mee kunnen.

Een goede activiteit voor vmbo'ers heeft – naast een leuk confrontatie- en reflectie⁷⁴ onderdeel – vooral veel actie, “zelf doen”. Workshops zijn vaak een goede werkvorm. Zelf iets maken. Zelf iets ervaren. Doe een beroep op hun creatieve vermogens, in aansluiting bij het aanbod van de instelling.

Als dit niet past bij de organisatie dan kan je proberen dit deel uit te besteden, gastdocenten erbij te betrekken, of samen te werken met een collega-instelling.

Een aantal tips:

- *Bereid een “doe” activiteit voor met veel afwisseling*
- *Werk samen met een docent en een groepje leerlingen.*
- *Test je activiteit, het materiaal en de aanpak uit.*
- *Train / instrueer de begeleiders*
- *Zoek aansluiting bij (de methodiek van) een vak, bijvoorbeeld CKV*
- *Belast de leerlingen en docenten niet te veel in tijd (CKV is maar 40 uur in totaal). Houd een en ander compact. Begin op tijd, eindig op tijd.*
- *Zaken ‘achter de schermen’ zijn minstens zo interessant als het eigenlijke product. Hoe gaat dat allemaal in zijn werk bij deze instelling? Ook organisatorische aspecten kunnen aanknopingspunten bieden.*
- *Sluit aan bij de belevingswereld van de leerlingen.*

STAPPENPLAN

Voor veel instellingen zijn de vmbo'ers een nieuwe doelgroep. Om een indruk te krijgen van de aanpak, kan het zinvol zijn de methodes te bekijken. Voor welke CKV methode een school ook gekozen heeft, in alle methoden zijn de volgende stappen terug te vinden. Hier kun je op inspelen met je educatieve aanbod.

Als je vmbo'ers naar je instelling wilt krijgen, dan is het zaak dat deze instelling op de ‘culturele kaart’ terecht komt (stap 2). Zoek naar de juiste ‘promotie’ kanalen en middelen, sluit qua tekst en vormgeving aan bij de vmbo'er (3).

Maar bekijk ook hoe je de leerlingen zou kunnen helpen bij hun voorbereidend onderzoek (4).

Is er iemand die vragen kan beantwoorden? Is er een website waarop zij informatie kunnen vinden die voor hen geschikt is? Is er een speciale jongerenfolder? Mogen zij iemand van de instelling interviewen? Is er (beeld) materiaal?

Zorg dat er materiaal beschikbaar is waarmee de leerlingen zelfstandig de instelling kunnen bezoeken, bijvoorbeeld een leuke kijkwijzer met “actieve” vragen (5). Kijk ook naar mogelijkheden waarmee je de leerlingen kunt helpen bij de verwerking van hun activiteit (6). Je kunt bijvoorbeeld een werkvorm zoeken waarbij de leerlingen al tijdens het bezoek materiaal verzamelen voor hun presentatie. Of overweeg de mogelijkheid aan te bieden waarbij leerlingen bij de instelling een presentatie mogen geven, in vitrines of ergens op een ‘kale’ wand (7).

75

Tips

- Maak materiaal in samenwerking met een docent
- Maak het materiaal in samenwerking met leerlingen
- Ga uit van vragen die leven bij de leerlingen
- Veel leerlingen zullen dezelfde vragen hebben, die je kan ondervangen met een ‘de 10 meest gestelde vragen’-flyer.
- Voor veel leerlingen is Nederlands de tweede taal, houdt daar rekening mee bij het schrijven van teksten.
- Pas het materiaal aan: weinig tekst, geen moeilijk taalgebruik, veel afbeeldingen. Haal inspiratie uit jongerenbladen, zoals *Hitkrant* en *Yes*.
- Gebruik kijkwijzers uit de verschillende methodes als voorbeeld voor een eigen kijkwijzer
- Zet materiaal voor leerlingen op een (toegankelijke) plek op de website van je instelling
- In aansluiting bij de verwerking van CKV: biedt lesmateriaal aan dat - ingevuld, vol getekend, geplakt (...) zo als verslag in het Kunstdossier kan, met aandacht voor ‘wat heb je gedaan, meegemaakt, geleerd en wat vond je ervan?’

Webtip

Meer informatie over CKV-vmbo en culturele instellingen is te vinden in het verslag van het symposium ‘CKV-vmbo: de (on)mogelijkheden voor culturele organisatie’, zes bijeenkomsten over CKV-vmbo in april 2003, te downloaden op <http://vmbo.cultuurenschool.net>.

78

7. EEN WEBSITE VOOR HET VMBO-ONDERWIJS

Ariadne Urlus en Astrid Rass

Inleiding

De website is vaak de eerste kennismaking die een leerling of docent voortgezet onderwijs met een culturele instelling heeft. Naast ‘visitekaartje’ biedt een website uitstekende mogelijkheden om virtuele dan wel echte bezoekers informatie en ondersteuning op maat te bieden. Maar wat hebben leerlingen en docenten nodig?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de manier waarop je, als instelling, je website inhoudelijk zou kunnen laten aansluiten bij het onderwijs. Ook wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van een website. Hoe kun je een website ontwikkelen en bouwen? En wat kost dat?

ONDERDELEN IN EDUCATIEVE WEBSITES

Culturele instellingen zijn zeer divers. Het zijn niet alleen schouwburgen, musea en bioscopen, maar ook kerken, watertorens en archieven, of atelier, werkplaats of dansschool. Iedere instelling is uniek en heeft zijn eigen aanbod. De inhoud van een educatieve website zal daarom per instelling verschillen.

De behoeften van de doelgroepen vormen dan ook het uitgangspunt. Een belangrijke regel bij de ontwikkeling van een educatieve website is: overleg en werk samen met een of meerdere (enthousiaste) vmbo-docenten en leerlingen. Wat hebben docenten en leerlingen nodig, welke vormgeving spreekt hen aan en welke taal is voor hen inspirerend? Het onderstaand overzicht geeft een opsomming van onderdelen die je in een educatieve

website van een instelling zou kunnen aantreffen. Ze zijn gebaseerd op de stappen van het CKV-stappenplan.

A. Educatie

'Educatie' of 'Onderwijs' is idealiter een apart onderdeel binnen de website, omdat je dan de leerlingen en docenten alle voor hen nuttige informatie bij elkaar kunt aanbieden, en ook de taal en vormgeving op hen kan afstemmen.

Maak duidelijk voor welke doelgroep(en) de website of pagina bedoeld is. Daarnaast kan er een verdeling zijn tussen informatie voor docenten en leerlingen.

Er zijn ook websites die alleen een onderverdeling maken in de producten of diensten die ze bieden. Bijvoorbeeld 'lesmateriaal', 'achtergrondinformatie', 'rondleidingen' etc.

Zie www.kennisnet.nl. voor een onderverdeling in de verschillende onderwijsdoelgroepen.

Vormgeving en taal

Elke doelgroep heeft zijn eigen wensen wat betreft informatie, vormgeving en taalgebruik. Verdiep je in een doelgroep en pas je taal en vormgeving hierop aan.

⁷⁹
Vormgeving is belangrijk voor leerlingen en bepalend of leerlingen blijven hangen op een site of niet. De tekst en inhoud moeten aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen. Ze moeten het gevoel hebben dat ze op de site en in de instelling welkom zijn.

Bekijk ter inspiratie de vormgeving en taalgebruik van websites en tijdschriften die voor de verschillende doelgroepen bestemd zijn. Kijk op www.jongeren.pagina.nl voor verwijzing naar diverse sites. Bekijk ook sites van andere culturele instellingen.

B. Bezoek

In dit gedeelte wordt verteld wat er allemaal komt kijken bij een bezoek aan de instelling.

Maak dit deel vooral informatief, en houd in je achterhoofd dat CKV-leerlingen in principe zelfstandig (in kleine groepjes) de instelling komen bezoeken.

Wat is het bezoekadres?

Wat zijn de openingstijden?

Wat kost de entree, zijn CKV-bonnen geldig, zijn er kortingsregelingen?

Zijn er speciale activiteiten of rondleidingen en wanneer? Zijn daar bijzonderheden over te vermelden?

Geef ook routebeschrijvingen voor fiets, bus, en trein, met plattegrond en een linkje naar www.9292ov.nl.

C. Contact

Met wie en hoe kunnen leerlingen en docenten contact opnemen als ze vragen hebben of een afspraak willen maken?

Voor onderwijs kun je het algemene emailadres (info@cultuurinstelling.nl) gebruiken maar je kunt ook een apart 'educatie-emailadres' in het leven roepen. Bijvoorbeeld met de naam van de educatiemedewerker, Laura@cultuurinstelling.nl. Dit is persoonlijker en werkt drempelverlagend.

Telefonisch spreekuur

Indien mogelijk geef je ook een telefoonnummer en eventueel dagen of tijden wanneer docenten en leerlingen de educatiemedewerker kunnen bereiken (een telefonisch spreekuur).

Chatten

Chatten vinden leerlingen vaak erg leuk. Organiseer op bepaalde tijdstippen chat-uurtjes met een kunstenaar, de directeur van de instelling of een ander belangrijk persoon.

Geef aan wanneer de chat-sessies plaatsvinden, waar het over gaat en wat je te weten kunt komen. Maak eventueel een afspraak met leerlingen of klassen.

Goede communicatie en publiciteit zijn belangrijk voor het slagen van dit soort sessies.

Adressenbestand en nieuwsbrieven

Via een invulformulier kun je gegevens van leerlingen of docenten opvragen en vragen of ze op de hoogte gehouden willen worden met relevante informatie. Ook kun je als instelling regelmatig een (digitale) nieuwsbrief versturen. Overleg samen met

docenten welke perioden het handigst zijn om informatie te versturen.

D. Product

Ter voorbereiding op het bezoek doen leerlingen onderzoek naar wat er te zien of te doen is in de instelling. Na het bezoek moeten zij hun ervaringen op de een of andere manier verwerken. Hiervoor hebben de leerlingen informatie en beeldmateriaal nodig. Wat is er te zien? Waar gaat het over? Hoe zit dat ook al weer precies?

De informatie kan bestaan uit: achtergrondinformatie, uitleg over de instelling / de presentatie / de voorstelling / het concert, uitleg over objecten, foto's (met uitleg), tekeningen (met uitleg), videofragmentjes, interviews met medewerkers, links naar gerelateerde onderwerpen, enzovoort.

Als dit onderdeel erg groot is, kan het onderverdeeld worden in kleinere delen.

Je kunt – afhankelijk van de aard van de instelling en het aanbod – ingaan op tijdelijke tentoonstellingen of presentaties, maar natuurlijk ook informatie over de instelling of het gebouw zelf aanbieden.

Presenteer de informatie op een aansprekende manier, verplaats je in de leerling, maak gebruik van beeldmateriaal om een en ander inzichtelijk te maken en houd de tekst beknopt. Voor docenten kun je overwegen langere teksten als te downloaden Word-document aan te bieden.

Maak eventueel een selectie uit het aanbod van de instelling: niet alles is geschikt voor jongere bezoekers.

Neem contact op met docenten of leerlingen uit de buurt en laat je door hen inspireren en adviseren. Wie weet is er samenwerking mogelijk met betrekking tot de inhoud van de website. Geef aan waarom iets speciaal bedoeld is voor een bepaalde doelgroep en hoe het bij het onderwijs of een bepaald vak aansluit.

Daarbij kan een wervend stukje worden geplaatst dat leerlingen en docenten extra verleidt om naar de instelling te komen. Een wedstrijd (met prijs) of ontmoetingen met VIP's werken vaak goed.

E. Lesmateriaal

Voor primair onderwijs en basisvorming in het voortgezet onderwijs worden veel lespakketten ontwikkeld. Vaak met (veel) achtergrondinformatie, werkbladen en lesstructuren. Geef aan wat het doel is van het lespakket, wat docenten en leerlingen moeten doen, welke materialen nodig zijn, hoeveel tijd alles gaat kosten en ook of er kosten aan verbonden zijn.

Ontwikkelen lesmateriaal

Het ontwikkelen van lesmateriaal kan in samenwerking met docenten maar je kunt ook studenten van pabo's of lerarenopleidingen benaderen. Maak het lesmateriaal zo flexibel mogelijk, zodat docenten het kunnen aanpassen aan hun eigen lessen en aan het niveau van de leerlingen. Presenteer het materiaal bij voorkeur in 'Word' zodat de gebruiker het makkelijk kan aanpassen.

81

Kijkwijzers

Komen leerlingen zelfstandig de instelling bezoeken, laat dan weten dat er (digitale) kijkwijzers bestaan. Dit helpt leerlingen om gericht het bezoek voor te bereiden, de instelling te bekijken en informatie te verzamelen.

Stel deze kijkwijzers samen op met docenten, studenten pabo's of studenten van de leraren opleidingen, en biedt ze als te downloaden Word bestanden aan op de website.

TIP: Je kunt ook hier een groepje leerlingen inschakelen en de kijkwijzers door hen laten maken.

Zestig procent van alle jongeren bezoekt het vmbo. In september 2003 volgt dus 60% van de jongeren het vak CKV-vmbo en zij zullen hun CKV-bonnen ook bij alle culturele instellingen kunnen besteden. Voor deze doelgroep is er nog veel aanbod nodig.

Een leuke actieve doelgroep!

Thema's CKV1

CKV1 leerlingen werken met thema's. In de diverse CKV1-methoden worden verschillende thema's zoals 'Helden', 'De stad', 'De droom' of 'Liefde' gebruikt. Bekijk, desnoods in overleg met docenten, hoe je het onderwijsaanbod kunt afstemmen op de

verschillende thema's.

Informatiepakket

Je kunt als erfgoedinstelling informatiepakketjes samenstellen die leerlingen in één keer kunnen downloaden. Het is handig als er al een selectie van informatie is gemaakt.

Dit informatiepakketje kan ook in papieren vorm bij de receptie worden aangeboden of worden aangevraagd.

F. Activiteiten

Presenteer de educatieve activiteiten die de instelling aanbiedt.

Geef aan welke workshops of rondleidingen er (kunnen) worden georganiseerd.

Biedt de mogelijkheid tot een 'kijkje achter de schermen', of een telefonisch spreekuur met de educatiemedewerker.

Geef aan voor welke doelgroepen de activiteiten geschikt zijn, wat de kosten zijn en of betaald kan worden met CKV-bonnen.

In een korte tekst staat wat er tijdens de workshop of rondleidingen wordt gedaan en met wie contact kan worden opgenomen. Bedenk goed wat de verschillen zijn tussen basisschoolkinderen, leerlingen basisvorming, vmbo-leerlingen en havo/vwo-leerlingen. Havo en vwo leerlingen willen meer verdieping bij een onderwerp en vmbo-leerlingen hebben een wat praktischer inslag. Maar voor elke leerling geldt dat de activiteiten zoveel mogelijk uitdagend en inspirerend moeten zijn.

Tips voor rondleiders over het stellen van vragen en voor het opzetten van lessen bij erfgoed. (Leren vragen stellen I en II, erfgoednetwerk.kennisnet.nl)

82

Rondleidingen door leerlingen

Je kunt als instelling de mogelijkheid bieden om leerlingen een rondleiding te laten verzorgen voor bezoekers of voor de eigen klas of groep. Een waardevolle leerervaring.

Kijkje achter de schermen:

Interessant voor leerlingen is ook om een kijkje achter de schermen te krijgen. Geef aan of hiervoor mogelijkheden bestaan. Een bezoek aan het depot, achter de coulissen, aan de grimeur of het archief is soms spannender voor leerlingen dan de voorstelling of presentatie zelf.

G. Reacties / Na het bezoek

Na het bezoek doen leerlingen individueel, in groepjes of klassikaal verslag van wat ze hebben gezien. Geef leerlingen of klassen de kans om reacties of werkstukken te plaatsen op de website.

Prikbord

Biedt leerlingen de mogelijkheid om in een forum of prikbord reacties te geven.

TIP: *Geef leerlingen tijdens het bezoek een opdracht of vraag mee waar ze op kunnen reageren. Op de site kunnen alle reacties worden verzameld. Zet een computer in de instelling zodat leerlingen tijdens het bezoek direct hun ervaringen of reacties op de website kunnen plaatsen.*

Galerie

Maak een ruimte waar leerlingen werkstukken, reacties en foto's kunnen plaatsen. Dit kunnen bewerkingen zijn van foto's gemaakt in de erfgoedinstelling, PowerPoint presentaties, maar ook een kort gedicht of tekening.

TIP: *Maak digitale foto's van leerlingen die de instelling bezoeken en plaats deze op de site.*

H. Edutainment

Leren mag leuk zijn, dus waarom niet een *fun*-onderdeel?

Prijsvraag

Bedenk een prijsvraag waarbij leerlingen met de mooiste presentatie een CD-bon of film-bon kunnen winnen.

Screensaver

Maak van het logo van je instelling een hippe screensaver voor een mobieltje of de computer. Biedt mogelijkheden om deze te downloaden.

Spelletjes

Biedt (linkjes naar) leuke en toepasselijke spelletjes aan.

Varia

Verzamel gekke weetjes, rare uitspaken, foto's... die de instelling op een grappige manier belichten.

83

ONTWIKKELEN EN BOUWEN

Een website begint op papier! Hoe meer voorwerk je doet, hoe beter. Eigenlijk moet de website in papieren vorm al helemaal “af” zijn, voor je gaat praten met bouwers.

Naast de inhoud moeten ook de structuur en de gewenste functionaliteit in grote lijnen bekend zijn. (Hiervoor kun je bijvoorbeeld uitgaan van de in dit artikel gepresenteerde onderdelen en beschrijvingen). Als je niet veel verstand hebt van de vele “web” mogelijkheden laat je dan adviseren.

Op basis van deze papieren website kun je (deel)offertes aanvragen bij webdesigners, die – zo leert de ervaring – behoorlijk uiteen kunnen lopen. Een groter of meer gerenommeerd bureau is duurder, maar sneller; beginners of studenten zijn veel goedkoper maar vaak duurt het hele proces langer, en is er minder ruimte voor nazorg nadat de website is opgeleverd.

Een – goede – offerte maakt inzichtelijk welke kosten aan welke onderdelen verbonden zijn op basis waarvan je, in overleg met de webbouwer, je “papieren” wensen kunt bijstellen of kunt kiezen voor alternatieve oplossingen.

Neem de tijd voor deze fase. Doe dit niet alleen, maar overleg met een team, waarin bijvoorbeeld de educatie/communicatie medewerker een plaats heeft, maar ook de webauteurs, degene die de website gaat onderhouden, én docenten en leerlingen.

Je kunt overwegen in dit team ook een ‘web educatie expert’ zitting te laten nemen.

Voor je gaat praten met webbouwers is het daarnaast ook belangrijk te weten: wat het budget is (zijn er mogelijkheden om dit budget uit te breiden, bijvoorbeeld met een subsidie?), hoe het onderhoud geregeld gaat worden, en welke expertise in huis is.

Hoe grootschaliger en technisch geavanceerder de website, hoe duurder. Hoe meer expertise moet worden ingehuurd en hoe meer taken moeten worden uitbesteed, hoe duurder.

BUDGET

De kosten van een educatieve site kunnen geweldig uiteenlopen, mede door bovenstaande en andere factoren. Eigenlijk is er geen bedrag te noemen. Elke organisatie zal daarom zelf een haalbaar bedrag moeten vaststellen, en op basis van dit bedrag de onderhandelingen met de webbouwer(s) aangaan. In samenwerking met de webbouwer kunnen vaak creatieve en goedkopere alternatieven of oplossingen worden bedacht voor te dure onderdelen. Een webbouwer zal zelf ook met ideeën komen.

Om een schatting te doen: een leuke website met een prikbord en beheersysteem, gebaseerd op een eenvoudige database, inclusief vormgeving, kan vanaf zo'n **€** 5000. Voor een geavanceerde, interactieve website met complexe database moet je uitgaan van een bedrag vanaf **€** 20.000.

Beide bedragen zijn exclusief het schrijven en maken van tekst en ander materiaal, en exclusief kosten die voortkomen uit de ‘hosting’ (abonnement bij een provider) en het onderhoud.

Dit is een schatting en zoals eerder gezegd afhankelijk van vele factoren. Neem contact op met webdesigners, spreek de wensen door en vraag offertes aan.

Lowbudget: Snel en simpel zelf een educatieve website maken? Dat kan gewoon in Word.

Zie de hulpkaart ‘Website maken met Word’ op www.slo.nl/ckv

84

Ter informatie:

CKV-bonnen

Voor informatie over de CKV-bonnen en aanmelding als CKV-bonnen acceptant kunt u contact opnemen met Stichting CJP. Kijk op www.cjp.nl of bel (020) 6263345.

SLO en educatieve websites

SLO, specialisten in leerprocessen, beschikt over expertise op gebied van het ontwikkelen van educatieve websites voor diverse doelgroepen. Bovendien bezit SLO ruime

expertise op het gebied van onderwijs, ICT, kunst- en cultuureducatie en het nieuwe vak CKV. SLO heeft goede contacten met docenten (groot docentennetwerk) en jongeren uit het voortgezet onderwijs waardoor ook de inhoudelijke deskundigheid voor educatieve websites kan worden geleverd. Ook kan SLO begeleiding bieden bij het ontwikkelen van lesmateriaal voor culturele instellingen.

ICT en culturele instellingen

In de publicatie 'Kleur in cultuur' van SLO staan een groot aantal voorbeelden van het gebruik van ICT in het kader van CKV. (De publicatie is geschreven voor docenten.)

De publicatie is gratis aan te vragen via (053) 4840 274 en te bekijken op www.slo.nl/ckv.

85

88

METHODES CKV VMBO

Op dit moment worden er vijf methodes voor CKV-vmbo aangeboden. De meeste uitgevers sturen op verzoek een beoordelingsexemplaar toe, soms tegen een kleine vergoeding. Een overzicht van de methodes:

Overzicht methoden CKV vmbo

NAAM

Palet*

UITGEVER

Thieme/Meulenhoff

AUTEURS

Cor Geljon

Frank Cuypers

Vincent van

Woerkom

ONDERDELEN

Leerlingenboek

Videoband

Docentenhandleiding

Website voor

docenten

PRIJS

LEERLINGENBOEK

k 9,57

WEBSITE

[www.palet-online.](http://www.palet-online.nl)

nl

Fullcolor* Eisma Edumedia

en SLO

Eeke Wervers

Hendrik van der

Ham

Docentenhandlei

ding

Diskette

Leerlingenboek

Website leerlingen

en docenten

k 11,50 [www.fullcoloronline.](http://www.fullcoloronline.nl)

nl

Kunststof Lambo Roel Bloemen

Jeane Prins

Michel Pijper

Bert Boermans

Leerlingenboek

Docentenhandlei

ding

Website

k 11,50 www.lambo.nl

KunstWerk Malmberg Hendrik van der

Ham

Frank Goossens

Leerlingenkatern
Werkboek
Website voor
docenten en leerlingen
k 7,00 katern
k 7,50 werkboek
www.kunstwerkmalmberg.
nl
(delen in ontwikkeling)
De Voorstelling EPN Moniek Warmer Docentenhandlei
ding Ouderfolder
Werkboek 1
Werkboek 2
Website in
ontwikkeling
k 13,50
(werkboek 1+2)
www.epn.nl
(methodensite in
ontwikkeling)
JAAR
2001
2000
2002
2002
2002

bron: Cultuurnetwerk Nederland november 2002

*Van Palet en Full color zijn in het voorjaar van 2003 geheel herziene methodes verschenen.

89

Bij het maken van een keuze voor een methode spelen de volgende aspecten een rol:

Uit welke onderdelen bestaat de methode?

- Docentenhandleiding
- Leerlingenboek
- Is er AV-materiaal?
- Is er een website en welke gebruiksfuncties heeft deze voor leerling en docent?
- Zijn er aanvullende materialen (kopieerbare materialen, diskettes, etc.)?

Inhoud docentenhandleiding

- Wat zijn de uitgangspunten (didactisch, werkvormen)
- Is er een verantwoording van de keuze voor keuze leerstof/onderwerpen?
- Komen alle eindtermen aan bod (vaardigheden, oriëntatie op studie en beroep)?
- Biedt de handleiding ondersteuning bij begeleiding door de docent en bij de organisatie?
- Informatie over het examen, planning en PTA

Toegankelijkheid van het leerlingenmateriaal

- Layout (overzichtelijk, kopjes, kernwoorden benadrukken)
- Taalgebruik (niet te lange zinnen, aansluiting leefwereld jongeren, uitleg moeilijke woorden)
- Verhouding tekst - illustraties
- Inhoudsopgave

Overige aandachtspunten

- Herkenbaarheid stappenplan
- Definitie kunst en cultuur: breed of smal?
- Kunst/cultuur-autobiografie
- Mogelijkheid voor weergeven en beargumenteren eigen mening?
- Aandacht voor zelfstandig werken
- Richtlijnen voor samenwerking
- Differentiatie (indien van toepassing)

90

WEBSITES-ADRESSEN

Onderwijs en cultuur

www.cultuurenschool.net alle informatie van de projectgroep Cultuur & School,

met onder andere het CKV-stappenplan en voorbeelden
van culturele activiteiten voor CKV
vmbo.cultuurenschool.net CKV+VMBO
projectloket: een groot overzicht van culturele projecten/activiteiten
www.erfgoedactueel.nl cultureel erfgoed en CKV
www.erfgoedstart.nl overzicht van educatieve projecten met erfgoed
www.cultuurnetwerk.nl algemene informatie over CKV, ook voor culturele
instellingen
www.dekunstconnectie.nl branchevereniging van instellingen voor kunsteducatie
www.kennisnet.nl Cultuurplein Beleid en regelingen
www.cjp.nl informatie over de CKV-bonnen en activiteiten

Onderwijs algemeen

www.minocw.nl/examenvmbo dossier vmbo Dossier Examen vmbo
cfi.kennisnet.nl examenprogramma vmbo VO docent Vakken
www.slo.nl informatie over onder andere CKV, diverse digitale
publicaties
www.kpcgroep.nl informatie over onder andere CKV
www.ictonderwijs.nl
examengids.slo.nl vmbo Examengids
www.vmbo-plein.nl overkoepelende vmbo-website

Kunstdisciplines (ook voor leerlingen)

algemeen www.Cultonline.nl
www.kunstbende.nl
www.ckplus.nl
www.cjp.nl
beeldend www.museumserver.nl
kunst.pagina.nl
www.archined.nl
www.moviezone.nl
dans www.dans.pagina.nl
www.dans-beweegt-je.nl
theater www.theater.nl
www.theaterland.nl
theater.pagina.nl
muziek www.concertagenda.nl
www.popinstituut.nl
songteksten.pagina.nl

91

ADRESLIJST

ADRESSEN MEDEWERKERS PROJECT CKV-VMBO

Projectcoördinatie

Eeke Wervers

SLO

Postbus 2041
7500 CA Enschede
(053) 4840274

Docent/school

Marisca Brinkmann

Linnaeuscollege

Postbus 4470
2003 EL Haarlem

Laetitia Bartelink

Johan de Witt College

Hoofskade 127-129

2526 KB Den Haag

Bas van Damme

SSG Nehalennia
Postbus 83
4330 AB Middelburg
Peter van Gelder
IJsselcollege
Postbus 683
2900 AR Cappelle a/d IJssel
Corrie Sjoukema
CSG Comenius
Postbus 193
8900 AD Leeuwarden
Hans Geytenbeek en Marja Westervoorde
Ulenhof College, locatie 't Beekcland
Het Hoge 41
7251 XV Vorden
Medewerker/kunsteducatie-instelling
Jennet Sintenie
Kreter Kunsteducatie Haarlem
Gasthuisvest 47
2011 EV Haarlem
Herma Roos
Koorenhuis
Postbus 857
2501 CW 's-Gravenhage
Hubert Leeman
SCOOP
Postbus 407
4330 AK Middelburg
André Kok
Kunstgebouw
Broekmolenweg 16
2289 BE Rijswijk
Lummie Fokkema
Keunstwurk
Postbus 1288
8900 CG Leeuwarden
Hans Hamers
Edu-Art Oost Gelderland
Postbus 30100
6803 AL Arnhem
⁹²
Artiance
Canadaplein 3
1811 KE Alkmaar
www.artiance.com
BISK
Keizerin Marialaan 3A
5702 NR Helmond
www.bisk.nl
CKV Almere
Postbus10338
1301 HJ Almere
www.ckv-almere.nl
CKV Dronten
Postbus 243
8250 AE Dronten

www.flevocultuur.nl/dronten/ckv
Concordia Kunst & Cultuur
Oude Markt 26
7511 GB Enschede
www.concordia.nl
CQ, CVK Zuidoost-Drenthe
Postbus 1025
7801 BA Emmen
www.cqzod.nl
Cultureel Centrum De Stoep
Uitstraat 43
3201 EN Spijkenisse
www.destoep.nu
CVK Eindhoven
Postbus 812
5600 AV Eindhoven
www.cke.nl
CvK 't Klooster
Klooster 4
3841 EN Harderwijk
www.tklooster.nl
De Capelse Muziekschool
Postbus 223
2900 AE Capelle a/d IJssel
www.capelsewijken.nl/wopcapmuziekschool.html
De Kubus
Agorabaan 3
8224 JS Lelystad
www.dekubuslelystad.nl
De Meerse
Postbus 110
2130 AC Hoofddorp
www.ckc.demeerse.nl
De Muzerie
Goudsteeg 19
8011 PP Zwolle
www.muzerie.nl
De Muzerije
Hinthamerstraat 74
5211 MR Den Bosch
www.de-muzerije.nl
De Nieuwe Veste
Postbus 1951
4801 BZ Breda
www.nieuweveste.nl
De Triangel
Stationsweg 4
7161 AD Neede
www.detriangel.org
Edu-Art Gelderland
Postbus 301000
6803 AL Arnhem
www.edu-art-gelderland.nl
IVAK
Postbus 23

9930 AA Delfzijl

ADRESSEN KUNSTEDUCATIE-INSTELLINGEN

⁹³

Keunstwurk

Postbus 1288

8900 CG Leeuwarden

www.keunstwurk.nl

Koorenhuis

Postbus 857

2501 CW Den Haag

www.koorenhuis.nl

Krater Zuidoost

Klieverink 73

1104 KD Amsterdam

www.alcides.nl/krater.htm

Kreater

Postbus 33

2690 AA s Gravenzande

Kreater Kunsteducatie

Gasthuisvest 47

2011 EV Haarlem

www.kreater-haarlem.nl

Kunst Centraal

Postbus 160

3980 CD Bunnik

www.kunstcentraal.nl

Kunst en Cultuur Drenthe

Postbus 924

9400 AX Assen

www.kcdrenthe.nl

Kunst en Cultuur Overijssel

Postbus 1229

8001 BE Zwolle

www.kco.nl

Kunstencentrum De Kom

Postbus 525

4330 AM Nieuwegein

www.dekom.nl

Kunstencentrum Groningen

Postbus 1633

9701 BP Groningen

Kunstencentrum Helmond

Postbus 373

5700 RE Helmond

www.kunstencentrumhelmond.nl

Kunstencentrum Het Klooster

Wilhelminaweg 77

3441 XB Woerden

www.kloosterwoerden.nl

Kunstgebouw

Broekmolenweg 16

2289 BE Rijswijk ZH

www.kunstgebouw.nl

Kunstweb

Postbus 3390

1001 AD Amsterdam

www.kunstweb.nl
Markant
Nieuwstraat 377
7311 BR Apeldoorn
www.markantapeldoorn.nl
Middelburgs Instituut voor KV
Kuiperspoort 18
4331 GS Middelburg
Muziekschool Gerard Boedijn
Noorderstraat 3
1621 HV Hoorn
www.muziekschoolboedijn.nl
Muziekschool Heerlen
Postbus 33
6400 AA Heerlen
www.msh.nl
Muziekschool Veenendaal
Zandstraat 36-38
3900 AG Veenendaal
⁹⁴
Muziekschool Venray
Heuvelstraat 4
5801 CS Venray
www.kunstencentrumjerusalem.nl
Muzisch Centrum
Harmen Visserplein 2
8302 BW Emmeloord
SCOOP
Postbus 407
4330 AK Middelburg
www.scoopzld.nl
Sittardse Muziekschool
Broeksittarderweg 1
6137 BH Sittard
www.muziekschool.sittard.nl
SKV West-Friesland
Postbus 47
1693 ZG Wervershoof
SKVNL
Postbus 375
5900 AJ Venlo
SKVR
Calandstraat 7
3016 CA Rotterdam
www.skvr.nl
St. Jeugdtheaterschool
Postbus 16043
2301 GA Leiden
www.jtsleiden.nl
Stedelijke Muziekschool Groningen
St. Jansstraat 7-9
9712 JM Groningen
www.muziekschool-groningen.nl
Stichting Symbiose
Postbus 5086
1630 PB Sittard

www.symbiose.nl
Streekmuziekschool
Postbus 282
6000 AG Weert
www.streekmuziekschool.nl
Streekmuziekschool De Noordwester
Petrus Feddestraat 1a
8861 HP Harlingen
't Platform
Postbus 1
1960AA Heemskerk
www.ckvwijzer.nl/Platform/Platform.htm
Triade
Postbus 128
1780 AC Den Helder
www.triade.denhelder.nl
Trias
Cor Ruysstraat 2
2284 XL Rijswijk
www.stichting-trias.nl
UCK
Postbus 65
3500 AB Utrecht
www.uck.nl
Veldhovense Muziekschool
Postbus 85
5500 AB Veldhoven
www.muziekschoolveldhoven.nl
Vrije Academie
Postbus 241
3130 AE Vlaardingen
Meer informatie over deze instellingen is te vinden via www.dekunstconnectie.nl